

EESTI VABARIIGI PÄHISEADUSLIKU ASSAMBLEE

V I I E S I S T U N G

11.oktoober 1991

Juhataja (T.Anton): Tere hommikust, lugupeetud kolleegid!

Kell on 11.01. Palun võtke istet, me alustame 5.intungiga! Kohaloleku kontroll. Kohal on meid 41.

Kolleegid, palun istuge oma kohtadele, me alustame istungit.

Palutakse teha veelkordselt kohaloleku kontroll. Teeme seda siis veel kord. Veelkordne kontroll. Kohal on 44 Assamblee liiget. Juhatusel poolt on esitatud ja toimkondade juhtidega läbi arutatud päevakorra projekt. See on teil kaustas. Selle projekti koostamisel jäeti arvestamata 5 kolleegi poolt tehtud ettepanek ja ka see ettepanek on teil kaustas. Viie kolleegi poolt tehtud ettepanek jäi arvestamata põhjusel, et see on vastuolus Assamblee poolt vastuvõetud reglemendiga, mis näeb ette, et reglemendijärgselt arutatakse vaid organisatsioonilisi küsimusi ja põhiseaduste projektidega seotud küsimusi. Enne tänase istungi algust laekus veel 6 kolleegilt Assamblee otsuse projekt, mis käsitleb Eesti Vabariigi 1938.aastal kehtestatud põhiseadust. Otsuseprojekt seondub otseselt ühega Põhiseaduslikule Assambleele esitatud põhiseaduse projektidest ja mul on ettepanek see otsuseprojekt vaadata läbi siis, kui me arutame Assambleele esitatud põhiseaduse projekte.

Kolleegid Seppa, Korrovits, Rumessen, Adams, Niitsoo ja Erm on asja sellise käsitleusega päri. Aitäh.

Ma palun, et selle aja jooksul esitatud otsuseprojekt paljundatakse ja jagatakse kõigile välja, käsitlemaks seda esitatud põhiseaduse projektide aruteluks. Proua Laido, palun. Kas pärevakorra projekti osas on veel märkusi? Ei ole. Härra Runnel, palun.

H.Runnel: Austatud juhataja! Kolme mehe allkirjaga, Hando Runnel, Hain Rebas ja Sulev Vahtre esitasid juhatusel täiendava päevakorrapunkti, et enne põhiseaduse projektide arutelu läbi hääletada mõned põhimõisted, mis läbivad kõiki projekte. Näiteks kas või teatud nimetused - riigipea, parlament,

kohus jm. sellised nimetused. Veidi üllatav on, et sellest ei ole juttu olnud ja seda ei ole ettepanekuna arvestatud. Paluksime see siiski pärvakorda võtta.

Juhataja: Härra Runnel, esitatud ettepanek oli arutusel eile juhatuses koosolekul. Ettepanek on tehtud reglementi rikkudes, s.o. hiljem, kui reglemendis märgitud tähtaeg ette näeb. Ettepaneku osas asus juhatus seisukohale, et kõik need küsimused, mis on tõstatatud, lahendatakse esimesel ja teisel lugemisel. Seega küsimus tuleb arutusele siis, kui meie kalenderplaani järgi toimub esimene ja teine lugemine.

Härra Salum, palun.

V. Salum: Juhatuses koosolekul ei olnud hääled üksmeelsed selles osas. Jääksime selle päevakorra juurde, kuid hääletamise viiksime läbi kahes osas. Hando Runneli ettepanekut tuleks siiski arvesse võtta. Enne hääletada ja siis eelnõu.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Juhin tähelepanu sellele, et meil ei ole võimalik hääletada ettepanekuid, mis on vastuolus reglemendiga. Ma panen hääletamisele päevakorra projekti kujul, nagu see on teile välja jagatud. Hääletame. Foolt 35, vastu 5, erapooletuid 7. Tänaise istungi päevakord on kinnitatud sellisel kujul, nagu see on teile välja jagatud.

Juhataja: Vastavalt nimetatud päevakorra alustame me hr. Adamsi ettekande teise osa ära kuulamisest. Hr. Adams palus teise osa esitamiseks aega 1 tund ja 10 minutit. Hr. Adams, teil on sõna.

J. Adams: Lugupeetud kolleegid! Püüan täna käsitleda meie töögrupi poolt tehtud eelnõu veidi detailsemalt kui eelmisel korral ja loodan, et kõik on saanud sellega tutvuda. Möödunud reedel ma pühendasin teie tähelepanu ja kallist aegast vähemalt 10 minutit sellele, et väita, et eelnõu, mida me oleme teinud, ei ole mitte riigikeskne, vaid ühiskonnakeskne, ometi oskas järgmisel päeval ajaleht "Postimees" oma poliitkommentaaris Kalle Muuli suu läbi ütelda just vastupidist, nii et see kuulub vist paratamatult meie töö juurde, et niisugused asjad pööratakse pea peale. Täna ma püüan siiski tõestada, et meil on õigus, aga mitte Kalle Muulil. Võimalik ka, et see oli trükiviga.

Kõigepealt me veel kord peatume selle küsimusel, et

meil on paratamatult mingisugune lahknevus kõnekeeles ja täpse väljenduse vahel. Kõnekeeles me oleme vist kõik korduvalt väitnud, et me teeme uue põhiseaduse projekti või uut põhiseadust. Tegelikult ma arvan, et see ei ole sisuliselt ega ka formaalselt õige, tegemist on siiski 1938.aasta Eesti Vabariigi põhiseaduse kaasajastamise ühe katsega. Seda näitab nii projekti ülesehitus, mis on väga traditsiooniline, kui ka autorite püüd mitte väga kaugele minna, teha muudatused, mis on minimaalselt vajalikud. Nii et ma tahaks väita, et minu töögrupi tehtud projekt on 1938.aasta põhiseaduse, Eesti Vabariigi endiste põhiseaduste otsene järglane nii sisu kui vaimu poolest ja tahaks ka loota, et ükski ajalehe kommentaar ei püüa homme väita vastupidist. Nädala jooksul toimkondades tehtud töö on vähemalt minule selgeks teinud hulk kohti, kus eelnõu vajaks tingimata muutmist. On tehtud väga asjalikke märkusi, mille peale 3. autorite grupp ei tulnud. Selle eest oleme väga tänulikud ja see näitab veelgi, kuivõrd vajalik on kollektiivne töö, kollektiivne mõistus sellise olulise teksti tegemisel nagu põhiseadus. Arvatavasti ka parim mõeldav väike autoritegrupp ei ole võimeline tegema seda, mida suudab suur ja poliitiliselt tasakaalustatud kogu.

Nüüd, tulles detailsema vaatluse juurde. Kõigepealt preambula probleemid. Ma ei räägi mitte peatükkide järjekorras. Alguses käsitleksin põhiliselt kodanike õiguste ja kohustuste peatükki, siis mitmeid väiksemaid ja sõltumatuid peatükke selle juures ja oma ettekande lõpus jõuaks siis kõige seostumatute, rohkem omavahel seostamist vajavate peatükkide, nimelt riigivõimu korralduse juurde. Ja ma palun mind vabandada, et ma hakkan hüplema ühe peatüki juures teise juurde ja ei lähe mitte paragrahvide järjekorras, kuid ma arvan, et see on sisuliselt vajalik.

Kõigepealt preambula probleem. Tähendab, ma olen saanud mitmesuguseid ettepanekuid preambula seda- või teistmoodi tegemiseks. Milles on siin probleem? Probleem on selles, et suhteliselt pikad preambulad on Eesti põhiseaduste traditsioon. Maaailmas on küllalt palju põhiseadusi, millel üldse mingisuguseid preambulaid ei ole, aga ma arvan, et meie ei peaks traditsiooni

rikkuma. Sisulistest märkustest on kõige olulisem see, et preambula peaks tingimata viitama õiguslikule seosele, järjepidevusele vabariigis varem kehtinud 3 põhiseadusega. Sellega ma olen täiesti nõus, kuid kõige muu suhtes ei ole autorite grupi poolt seatud mingisuguseid kindlaid piire. Aga nüüd, ilma preambulata me ei saa hakkama.

1.peatükk.

Üldsätted. Siin on kaks gruppi olulisi küsimusi. Üks on territooriumi käsitlev paragrahv ja teine kodanikkonda käsitlev paragrahv. Territooriumi paragrahvis on küsitud, mispärast on siin loetletud maakonnad. Siin on lähtutud 1920.aasta põhiseaduse traditsioonist, samuti on tehtud kummardus Eesti ajaloolisele jaotusele, kuid autorid peavad kõige olulisemaks §2 lg.2, mis määrab Eesti Vabariigi piirid. Ja see on meile poliitiliselt oluline probleem, eriti idapiiri fikseerimise osas, see vist ei vaja üldse selgitust. Kas peab idapiir olema eraldi väljatoodud? Kuidas meil kujuneb Läänemere piiride probleem? Ma tõesti ei oska seda öelda. Kuid ma tahaksin seista selle eest, et selline paragrahv või sõnastus või mõte oleks põhiseaduse tekstis sees. Edasi, §-d 4 ja 5 käsitlevad Eesti piirkonda ja Eesti kodanikkonda. Aluseks on võetud siin, nagu ka antud projekti mitmetes muudes osades, tõsiasi, et praegu ja ka arvatavasti lähematel aastatel ja aastakümnetel saab Eestil olema nii8 Eesti Vabariigi kodanikke kui ka siin alaliselt elavaid välisriigi alamaid, kes siiski Eesti Vabariigi kodanikud ei ole. Minu arvates reaalne elu dikteerib sellise vajaduse ja meie ei tohiks sellest mööda vaadata. Me peame vähemalt põhiseaduseski ära sätestama, et meil on ja ilmselt jääb ka kauaks püsima suur mittekodanikest elanike grupp. Siin on muidugi erinevus 1928.aasta põhiseaduse tekstist, aga selle on meile dikteerinud elu. Nüüd §-s 4 on tekitanud lõige 2 ja 3 kommentaare. On tehtud täpsustusettepanekuid. Üks saabus mulle just faxi teel Ameerikast, professor Taageperalt, kes andis projektile põhimõtteliselt väga kiitva hinnangu, ma olen väga meelitatud. Ta teeb ettepaneku sõnastada lõige 2 selliselt, et ei oleks nimetatud Nõukogude Liit, vaid sõnastada see ümber selliselt, et sama mõte säiliks, kuid ilma väljenduseta Nõukogude

Liit. Miks mitte, see on täiesti võimalik, aga see ajab vastava sõnastuse keeruliseks. Teine probleem on, et kuidas lõikes 3 esitatud ideed väljendada. Ja siin on grupp lähtunud tõsiasiast, et Eesti ühiskond on praktikas tõestanud seda, et pagulaseestlastel, kes oma vabal tahtel tulevad tagasi ja lülituvad ellu, on vaieldamatult õigus Eesti Vabariigi kodakondsusele. Selle heaks näiteks on ka see, et ka meie Assamblee koosseisu on valitud 3 sellist inimest - Rein Taagepera, Hain Rebas ja Juhan-Kristjan Talve. Nii et sama tendentsi fikseerimine, kas samas sõnastuses või kuidagi teisiti, on vajalik ja, tahaks rõhutada, ka eluline. Siis on küsitud, kas põhiseaduses üldse peab käsitlema kodakondsuse ja kodaniku mõistet. Ma arvan, et sellest ei saa loobuda, et kodanik peab meil tekstis ka mitmel pool mujal korduma, me ei suuda kirjutada põhiseadust, kus seda ei oleks. Ma arvan, et Eesti Vabariigi kodanikkond kui ka siin elavad mittekodanikud ootavad meilt uue põhiseaduse tekstis oma staatuse määratlemist, ja sellepärast on vastava teema sissevõtmine poliitiliselt põhjendatud.

Teise peatüki juurde: põhiõigused, vabadus ja kohustused. Alustaksime kõigepealt sellest, et see peatükk erineb nüüd sisuliselt väga tugevalt 1938.aasta põhiseaduse traditsioonist. Ja nimelt ta erineb ka kõikidest teistest esitatud projektidest. Nimelt, siin ei ole aluseks võetud mitte kodaniku õigused, vabadused ja kohustused, vaid laiemalt inimõigused, vabadus ja kohustused. Ehk konkreetselt - elanike õigused, vabadus ja kohustused... riigi kohustrused elanikkonna vastu (?). Põhimõtteliselt on võimalik ka mitmesugused teised ülesehitused. Näiteks mul on siin ees Rootsi põhiseadus, milles on see küsimus üles ehitatud niimoodi, et on käsitletud kodanikke, nende õigusi ja vabadusi, ja siis on eraldi väga pikas §-s toodud välja loetelu, millised neist kehtivad Rootsis elavate välismaalaste kohta ja mis mitte. See on põhiseaduse mahukamaid paragrahve, umbes 1,5 lehekülge tihedat raamatukirja, aga selle loetelu on ka ammendav. Ma arvan, et see on nüüd teine tee selle paragrahvi ülesehitamiseks. Kui lähtuda kodanikest, siis peab Rootsi põhiseaduse eeskujul viima sisse eraldi täpsustuse mittekodanike kohta. Nüüd §-de järjestus antud

peatükis ei ole minu arvates kõige õnnestunum. Ilmselt on põhjuseks see, et on tuntud suurt pieteeti 1938.aasta põhiseaduse vastava peatüki ülesehituse vastu, mis ei ole päris loogiline, siin hüpatakse ühelt teemalt teisele ja sama jätkub ka projektis. Võimalik oleks ka teistsugune ülesehitus, näiteks koondada põhiõigused ühte paragrahvi alalõiku, nagu on ka mitme teise riigi põhiseaduses. Näiteks et inimestel on sellised, sellised ja sellised vabasdused ja need on siis kas piiratud või siis vastavate seaduste ja riigiorganite kohustustega tagatud. Nii et siin, juhul kui see projekt peaks saama aluseks põhiseaduse tegemisel, on seda peatükki võimalik üles ehitada hoopis teisiti kui vaid säiliks sama mõte. Kaalutlusi võiks struktuuri muutmisel ja ülesehitusel olla kaks. Kõigepealt peaks vastava peatüki loetelu olema selge ja arusaadav. Ja teine kriteerium võiks olla, kas selle peatüki ülesehitus ja tekst oleks selline, et seda oleks võimalik kasutada kohtus õigusemõistmisel. Ma juba möödunud reedel rõhutasin, et selle projekti koostamisel on püütud saavutada ideaali, mille siin püstitas ka härra Raidla, nimelt teha selline tekst, mis oleks kohtus otseselt kasutatav. Eesti Vabariigi varasemate põhiseaduste kohta seda öelda ei saa. Minnes nüüd üksikute paragrahvide juurde, alustaksin võib-olla kaasaja kõige aktuaalsema teemaga - inimõigustega. See uuendus, võrreldes 1938.aasta põhiseadusega, peaks olema tingimata sisse viidud. Kohustuslik on ka §10 ja põhimõte, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed.

Siis §15 - südametunnistuse vabadus. Selle paragrahvi puhul võiks kaaluda lisagarantiide sisseviimist. Rootsi põhiseaduses on näiteks üks paragrahv, kus on öeldud, et ühelgi riigiasutusel ei ole õigust kanda ühtegi inimest mingisse nimekirja, võtteks aluseks selle inimese poliitilised veendumused või tegevuse. Näiteks selles suunas võiks põhiseadust meil laiendada, kui seda peetakse vajalikuks.

Siis §16. Sõna- ja trükivabaduse temaatika. Rootsil ei ole ühtset põhiseadust, tal on neli, peaaegu ühes mahus põhiseaduslikku akti ja üks neist neljast on trükivabaduse seadus. Nii et see riik on pidanud vajalikuks oma põhiseaduste mahust rohkem kui 1/4 pühendada sellele, mis meil on antud ühe

§-na viiel või kuuel real. Ma arvan, et trükivabaduse paragrahvi peaks tunduvat laiemalt lahti kirjutama.

Siis edasi on §18. mis minu arvates on meile hädasti vajalik. Mitmesuguseid kommentaare on tekitanud selle viimane lõik, mis ütleb, et keelatud on ühingud ja liidud, mille sihiks on Eesti või mõne tema osa ühendamine Venemaaga. Sellist kriitikat veel ei ole, mis ütleks, et selline lõik tuleks välja jätta, aga selle eest on tehtud jälle väga palju ettepanekuid, et sõnastada see lõik ümber selliselt, et Venemaa ei oleks nimeliselt nimetatud. Viimane sellistest ettepanekutest tuli ka Rein Taagepera telefaxiga, kus pakutakse välja järgmine sõnastus: "Keelatud on ühingud või liidud, mille sihiks on Eesti või mõne tema osa ühendamise nõue mõne teise riigiga, kus domoneerib üks rahvus. Üksainus rahvus. Sellised asjad on ajalikud. Minu arvates need ja kas meie riigipiiride küsimused on niisugused, mis Assambleel otsustatakse tulevikus ühekordse hääletusega, kas nii- või teistmoodi, sest et variante on palju ja igaühe kasuks saab tuua piisavalt poolt- ja vastuargumente.

Paragrahv 20 käsitleb möödaminnes ka koolide autonoomia probleemi. Praegu tundub mulle, et see autonoomia määratlus siin on natukene liialt üldine ja seda peaks pikendama ja konkretiseerima, sellepärast et küsimus on Eesti lähiaastakümnete kujunemisel äärmiselt oluline ja autonoomia garanteerimise vajadus ilmselt vajalik, sest et meil ei ole juba üle 50 aasta tegelikult autonoomseis kõrgkoole olnud ja on kadunud ka autonoomiaharjumus nii riigiametnike poolt kui ka kõrgkoolide juhtijate eneste poolt.

Siis §-s 24 on pakutud täiesti kindel poliitiline lahendus meil elavatele ja põhiliselt vene keelt rääkivatele mittekodanikele. See on üks õigustest, s.o. kasutada oma keelt kohalikus asjaajamises, kohalikus omavalitsustes. Analoogiline § on ka kohtusüsteemi juures. Nüüd siin on väga oluline lahknevus 1938.aasta põhiseadusest. Nimelt tolleaegses õiguskorras ei käsitletud mitte igasuguseid mitte-eestlaste gruppe vähemusrahvustena, vaid vähemusrahvustena käsitleti ainult neid, kes elavad oma nii-öelda ajaloolisel asustusosalal. Praegu on Eestis demograafiline situatsioon teine ja ma arvan, et vähemusrahvuste

defineerimisel me peame minema hulga laiemat teed, nimelt lahutama selle nii-öelda kompaktse ja ajaloolise asustusala mõistest.

Nüüd siin on siis ka streigivabadus. Paragrahvi 25 viimane lõik on põhjastanud õiglast kriitikat, sest sõnastus on ebaõnnestunud. Mõeldud on siin, et sunnitöö või see töölesundimine, kus töö kannab juba sunnitöö iseloomu, peaks olema keelatud. Ma usun, et pakutakse tunduvalt paremaid sõnastusvariante.

Nüüd .....peatüki lõpus on kaks uudset momenti, võrreldes 1938.aasta põhiseadusega. Kõigepealt tuleb nüüd sisse inimeste või elanike järel mõiste "kodanikud". Ja siin püütakse 29 §-s, välja tuua, milline on kodanike õiguste erinevus enamike õigustest. Tegelikult oleme seni välja selgitanud, et kõige olulisemad erinevused on kolmel alal. Kõigepealt valimisõigus (seda on nimetatud mujal antud projektis), siis diplomaatiline kaitse välismaal viibivale isikule. Seda ei ole peetud vajalikuks põhiseaduses nimetada. Ja liikumisvabaduse probleem. Siin kodanike õigused erinevad elanike omast. Kodanike põhiõigustesse kuulub see, et teda ei ole õigust maalt välja saata ja teda ei ole õigust takistada mitte mingil juhul oma kodumaale tagasi tulemast. Mittekodanike suhtes teeb maailma kõikide riikide praktika siin erandid ja võib-olla tuleb seda siin täpsustada. Nüüd, mis puutub siseriiklikusse elukohavalikusse, siis siin on vaja sisuliselt siiski meil poliitilist otsust. Ma ei pea tõenäoliseks, et Eesti riigis võiks mittekodanikele hakata tegema elukoha valikul takistusi, võib-olla ainult mingitel kaitseotsustarbelistel põhjustel, mis on loomulik, ja selles mõttes võiks antud paragrahvi natukene ümber sõnastada, et see mittekodanike õigus tuleks reljeefsemalt välja.

Peatükk 3. Rahvas. Peatükk on traditsiooniline, kandub üle 1938.aasta põhiseadusest ja mis nüüd tema kohta kommentaariks ütelda. Kõigepealt siin on juhitud tähelepanu sellele, et §-s 38 loetelu, kes ei ole hääleõiguslikud, ei ole korrektselt koostatud. See on täiesti õige tähelepanek, aga siin oleks vaja spetsialistide abi. Meile tõestati ära, et mitte kõik vaimuhaigeks tunnistatud inimesed ei saa olla ilma jäetud

valimisõigustest. Siin on nüüd analoogiliselt 1938.aasta põhiseadusega jäetud välja rahvaalgatamise õigus. See kuulub ka peatükki "Seadusandlus", mida ma ka varsti vaatlen. Miks rahvaalgatamise õigus on üldse välja jäetud antud projektist. Arvatavasti ei ole see vajalik, kui põhiseaduses sätestatakse, nagu on antud projektis pakutud, et seadusandluse algatamise või seaduseelnõude algatamise õigus on Riigikogu igal liikmel. Ma ütleks niimoodi, et ma ei kujuta ette, et ühiskonnas võiks olla tulevikus mingit nii olulist probleemi, et tema ei leia olemasolevatest valitud Riigikogu saadikutest vähemalt ühte, kes seda seaduseelnõuna üles ei tõstataks. Järelikult see on täiesti piisav, et rahvaalgatamise õigus jätta. Uudsenä on sisse toodud rahvaküsitlus, mida varasemad Eesti põhiseadused ei ole tundnud. Ma arvan, et see probleem teadvustus meile nn. iseseisvusreferendumi ajal, et ühiskonnale on vajalik aeg-ajalt olulisemate probleemide puhul küsitleda rahvast põhimõttelise otsuse saamiseks.

Siin tulevad arvesse ka mitmete teiste riikide kogemused, näiteks meie naaber Rootsi omad, kes on aeg-ajalt, vähemalt kümne aasta jooksul, korraldanud mingis olulises küsimuses rahvahääletuse. Kuigi ka seal ei ole hääletuse tulemus valitsusele tingimata siduv, pigem juhendav. See oleks üks võimalus, millega tegelikult asendada või täita seda vaakumit, mis meie ühiskonnas on, s.o. vajadus anda mingisuguseid otsustusi laialdasele rahvaarutelule.

Rahvahääletuse problemaatika on nüüd natukene keerulisem. Rahvahääletus põhimõtteliselt võtab või annab oma heakskiidu seaduseelnõule. Praegusaja riiklikud moodsad seaduseelnõud on küllaltki kompleksed. Rahvahääletus, erinevalt rahvaküsitlusest, annab teatud võimalusi manipuleerimiseks rahva arvamusel. Seda näitasid minu meelest ka Eesti-aja kogemused väga selgelt, sest rahva käest mingi arvamus või otsuse saamisel on siiski eeltingimuseks, et ta oleks inimeste jaoks liigendatud mõistlikult, see tähendab vähemalt kaheks-kolmeks-neljaks, küllalt vähesteks variantideks, mille kohta saab anda kindlat otsust, kas "jaa" või "ei".

Kompleksse struktuuriga seaduseelnõu puhul on neid

liigendamise võimalusi tõenäoliselt tunduvat rohkem. Antud projektis on jäetud rahvahääletuse juurde kahel erandjuhtumil ja need on põhiseaduse muutumine, küll mitte täies ulatuses, aga põhimõtteliste muudatuste sisseviimine, ja teine on Eesti piiri probleem.

Milleks need on vajalikud? Vajalikud on need minu arvates selleks, et kuna need on erakordse tähtsusega otsused, siis on meil vaja sisse kirjutada põhiseaduse teksti selliste otsuste vastuvõtmine küllaltki keeruline ja tingimata järelemõtlemise aega andev tee.

Nüüd edasi. Minnes 12.peatüki juurde, ma hüppaksin nüüd antud eelnõu lõppu, see on peatükk nimega "õiguskantsler". Ja siin on püütud ühitada kahte võib-olla ühitatavat, võib-olla mitteühitatavat funktsiooni ühe ja sama institutsiooni alla. 1938.aasta põhiseaduses oli õiguskantsler sisuliselt ainult presidendi nõuandja juriidilistes küsimustes, kes vastutas tegelikult ka selle eest, et president ei teeks millelegi alla kirjutades mitte mingit juriidilist viga. Antud projektis on ta viidud täiesti uudseks ja sõltumatuks institutsiooniks. Talle on antud kaks erinevat funktsiooni. Kõigepealt järelevalve nii seaduste kui valitsuse määruste kui ka kohalike võimude otsuste põhiseadusekohasuse üle. Põhimõtteliselt oleks võimalik antud küsimus lahendada ka teistmoodi, nimelt jätta see kõik kohtute pädevusse, probleemi tõstatamise algatamise õigus jätta siis kodanikele või kodanikegruppidele, aga võttes arvesse meie viie viimase aasta kogemust, oleme me pidanud vajalikuks sisse tuua institutsiooni, kellel on otsene kohustus, sõltumata sellest, kas mingi kodanikegrupp juhib sellele tähelepanu või ei, tõstatada omal algatusel võimu otsuste põhiseadusepärasuse küsimus.

Nüüd teine funktsioon, mida ma paluks väga tõsiselt kaaluda, on viidud sisse sama institutsiooni alla ja selle analoogia on meie naaberriik Rootsi, kus institutsioon väga edukalt tegutseb juba peaaegu 200 aastat. Täheleb, need on sõltumatud, parlamendi poolt ametisse kutsutud ametnikud, kellel on kohustus kuulata ära suvalise kodaniku (meie oludes arvatavasti suvalise elaniku) kaebused, mis tal on ütelda. Ja kui ta avastab mingisuguse seaduserikkumise, siis kutsuda vastav

asutus või ametiisik korralt. Või algatada vastavalt kohtuasi.

Kas on mõeldav eelpoolkirjeldatud teise õiguskaaslase funktsiooniga ühte ja samasse institutsiooni kokku võtta, ma ei ole päris kindel, võib-olla on eraldamine õigem, kuid vajalikuks pean ma mõlemat funktsiooni ja vajadus lähtub meie ühiskonna praegusest olukorrast, meie viimase 50 aasta kogemustest. Ja minu arvates see on nüüd tüüpiline näide, et antud eelnõu on püütud üles ehitada mitte riigikesksena, vaid just ühiskonnakesksena. Tähendab, ühiskonna kaitsmine riigi eest ja kodanike kaitsmine riigi eest peaks olema meil lähimatel aastakümnetel üks olulisemaid ülesandeid, sest selles osas on meie ühiskondlik praktika kindlasti kõige nõrgem.

Edasi, järgmine oleks 13. peatükk "Kohus". Kohtu küsimuses on võib-olla nimetuste vaidlus. Sellesse ma ei tahaks laskuda. Selline kohtustruktuur on praegu väljapakutud kohtureformi projektides enam-vähem kõigil üles võetud, võib-olla nimetused erinevad. Olulisem on hoopis kohtunike problemaatika. Kohtunikud peavad olema sõltumatud. Kuidas garanteerida nende sõltumatus, on üks oluline probleem, ja teine oluline probleem on, kuidas tagada, et kohtunike ametisse valitaks ainult selle ameti väärilised inimesed. Ma arvan, et me peame kõigest hoolimata minema seda teed, et kohtuniku amet on eluaegne amet. Teisest küljest ma arvan ka, siin võib tekkida vaidlusi, et me peame loobuma nõukogude ajal harjumuslikuks saanud rahvakaasistujate ühel või teisel moel säilitamisest. Aga see võib olla ka üks nendest küsimustest, mille Assamblee täiskogu peaks vastava toimkonna ettepanekul lihtsalt läbi hääletama, sest rahvakaasistujate sissevõtmine viib meid paratamatult mingisuguse pooliku sammuna vandemeeste kohtu suunas, kas me tahame seda või me ei taha seda.

Küll on aga probleem selles, et meil võib-olla lähiaastatel ei jätku piisavalt kohtunike kaadrit. Küsimused, kas mittetäieliku haridusega näiteks on võimalik saada kohtunikuks jne.jne. Need ei ole põhiseaduslikud küsimused. Need asjad tuleb kohtunike oma kutseorganisatsiooni nõuetega paika panna. See ei ole põhiseaduse asi, kuigi võib-olla peaks nimetama kohtuniku kutseorganisatsiooni mingit nõuete taset. Omal ajal enne sõda

funktsioneeris see osa Eesti riigikorralduses väga hästi. Nimelt kohtunike oma sisemised nõuded olid niivõrd kõrged, et välistasid mitte ainult ebaausate inimeste sattumise kohtuniku ametisse, vaid välistasid ka väheharitud, võimalikult erapoolikusele kalduvate või ütleme psüühiliselt liiga emotsionaalsete inimeste sattumise sellesse ametisse. See on tegelikult põhiseaduseväline küsimus. Siis on nimetatud vähemusrahvuste õigus omakeelsele kohtuprotsessile juhul, kui kõik protsessi osalised on nõus selle keele kasutamiselega. Riigikeel oleks kohustuslik. Võib-olla siin peaks seda kuidagi teistmoodi ümber sõnastama, ma ei tea, aga arvatavasti see on garantiina vajalik.

Minnes järgmise peatüki juurde - kohalik omavalitsus. Siin on minu arvates kaks probleemi, mis on praegu väga debateeritavad, aga arvatavasti neid on võimalik lahendada ainult Assamblee üldkogu valimiste kaudu. See on kõigepealt omavalitsuste astmelisuse probleem. Praegu on Eesti ühiskonnas selgelt märgata jagunemist, ühed nõuavad üheastmelist kohalikku omavalitsust, teised nõuavad kaheastmelist omavalitsust. Siin on püütud leida kompromiss selles mõttes, et omavalitsuse teise astme õigusi on tunduvalt vähendatud, nad ei valitse otseselt. Kui me laseme rahval otse valida vallavolikogud ja laseme otse valida maakonnavolikogud. Konfliktid on olemas. Konfliktid võivad kõigepealt tekkida erinevate poliitiliste tasakaalude suhtes. Teine küsimus - maksustus ja haldusõigused. Kas peaks maksustusõigus olema valdadel või peab see olema maakonnal, kuidas on võimalik neid asju jagada üksikute maksuliikide kaupa, ma ei ole selles suhtes kindel, kuidas seda teha. Eri ooper on muidugi Tallinn. Sellepärast, et kui me jääme Tallinna põhimõtteliselt kaheastmelise omavalitsuse juurde, siis minu arvates ei ole mõeldav, et Tallinna linnaosad kehtestaksid oma inimestele makse analoogiliselt selliselt nagu kehtestab need vald. Tallinnas peaksid maksud siiski olema teise astme omavalitsuse kompetent-sis. Nii et siin väga ilusat süsteemi ei ole. Teine võimalus on jätta see peatükk üldse kirjutamata. Tähendab, anda ainult mingisugused paar üldist paragrahvi ja jätta küsimus lähemate aastate poliitilise praktika hooleks, mis peale jääb, mis välja kujuneb. Kuidas me seda tööd teeme, kuidas läheneme, seda peame

otsustama.

Valimiste korraldus. Siin on toodud sisse kaks varianti. Tahaks juhtida tähelepanu eriti 2. variandile. Arvan, et on kaunis vähe teada, et Eesti viimane Riigikogu 1938.aasta sügisel võttis vastu kohalike omavalitsuste valimisseaduse ja selle alusel toimusid ainult ühed valimised 1939.aasta kevadel. Siis tuli Vene okupatsioon varsti peale, nii et kaua need kohalikud volikogud ei saanud töötada. Kuid minu arvates valimismehhanism, mis oli välja pakutud, oli erakordselt õnnestunud. Ja see oli nimelt piiratud häälte arvu meetod, sama meetod, mida me oleme kasutanud Eesti Kongressi valimisel ja põhiliselt ka Eesti Kongressil hääletamisel. See vastas ilmselt kompromissivajadusele nii nimekirjavalimise kui isikuvalimise vahel. Teeksin isegi ettepaneku (see läheb praegu minu ettekandest välja), aga 1938. aasta kohalike omavalitsuste valimisseadust võiks minu arvates praegu praktiliselt muudatusteta taaskehtestada. Ta on täiesti olemas.

Nüüd kõige suurem peatükk. Kas keegi oskab öelda, palju mul veel aega on?

Juhataja: Lugupeetud ettekandja, te alustasite kell 11.09, aega on tund ja 10 minutit.

J.Adams: Pean siis lõpetama 12.19. Riigivõimu korraldus. Ma ei saa üksikute peatükkide kaupa seda enam käsitleda, olen suurema osa oma ajast ära raisanud. Riigikorralduse oluliseks juhtmõtteks on olnud riigikorralduse tasakaalustatus. Tasakaalustatuse ühe elemendina näeksin ette riigivanemat. Ma kor5dan, oma eelnõus ma eelistasin emakeelseid, tähendab eestikeelseid termineid, see ei tähenda seda, et meil ei võiks olla ka rahvusvahelise terminina. Või minna kompromissvariandile, et mõlemad on paralleelselt käibel. Riigivanema ülesandeks on nähtud ette riigivõimu tasakaalustamine. Vähemalt formaalselt nimetab tema ametisse, muidugi vastavate parlamentaarsete soovitude piirides, kõik riigiametnikud. Kuid tema erakordne funktsioon on aidata üle saada riigielu loomulikest kriisiperioodidest, s.t. valitsuse vahetuse periood, ka parlamendi, Riigikogu koosseisu vahetamise perioodid.

Tema valimiseks on antud kaks varianti: kas valib

Riigikogu või valib eraldi valijatekogu, nagu see on mitmetes maades. Kolmanda variandina tuleb arvesse valimine üldrahvalikul valimisel. Mina arvan, et see küsimus, mida me peame oma otsuses läbi hääletama, kui selle projekti juurde jäädakse. Põhiliselt on need võrdväärased mõtted, ma usun, et saadakse praktiliselt üks ja sama tulemus, nii et siin on küsimus otstarbekuses ja arvatavasti ka aja ja raha kokkuhoius.

Riigivanemale on pandud ülesanne nimetada või omalt poolt välja pakkuda peaministri kandidaat. Edasine valitsuse moodustamine toimub juba nii, et oma meeskonna pakuks välja peaminister. Professor Taagepera mõned päevad tagasi pakkus meile välja variandi, et me läheksime Taani teed, nimelt kui riigipea on nimetanud peaministri kandidaadi, siis Riigikogu vaikselt aktsepteerib, kui ei ole avaldatud umbusaldust. Ma arvan, et siiski me seda teed minna ei saa, meil ei ole vastav mehhanism välja kujunenud. Meil on pakutud välja variant, et esimesel juhul peaministri kandidaadi kiidaks heaks Riigikogu absoluutse häälteenamusega, siis tuleks edasi valitsuse moodustamine, järgmisel korral oleks vähemusvalitsuse moodustamine, piisaks ainult lihthäälteenamusest. Riigikogu oleks laialisaadetav juhul, kui tema ei suuda valitsust moodustada. Saksa põhiseaduse eeskujul on pakutud siin ka variant välja, et juhul kui peaks olema konflikt, et riigipea ei nimeta ühte kandidaati, siis saab seda algatada Riigikogu ise. See oleks arvatavasti vajalik sisse jätta. Võib-olla selle kasutamist ei tuleks ka kunagi vaja.

Siin on antud ka suspensiivne vetoõigus, kuigi see on natukene piiratud. Aga kardinaalselt on erinev suhtumine dekreedidõigusesse. Dekreedidõigust meie autorid ei poolda kõigepealt meie ajalooliste traditsioonide tõttu. Teisest küljest dekreedidõigus ise või see mõte üldse tugineb minu arvates kahele allikale, millest me ei peaks lähtuma. Üks on nõukogude traditsioon lasta valitseda Ülemnõukogu Presiidiumi kaudu. See on tema üks juur, aga kaugem juur ulatub siiski Vene keisririigi isevalitsuslikku aega, kust ka tõenäoliselt Konstantin Päts oma juriidiliste sümpaatiate tõttu selle üle võttis. Tõenäoliselt Vene keisririigi dekreetidena antud seadused olid juriidiliselt tõesti paremad kui hiljem ühinenud vabariikide parlamentide poolt

antud seadused. Uue riigivanema valimisprobleem, juhul kui midagi on juhtunud. Siin on antud asendusõigus kuni kaheks kuuks (ei osanud targemat välja pakkuda kui) Riigikogu esimehele või juhatajale. Minu arvates on see täiesti mõistlik lahendus.

Nüüd seaduste jõustumise küsimus. Üldreeglina on jõustumine nähtud ette pärast seda, kui riigivanem on alla kirjutanud. Kuid juba juhiti tähelepanu sellele, et see võiks väga piirata riigivanema liikumisvabadust, seetõttu on siin ka ette nähtud muud võimalused. Juhul kui ta mingil põhjusel isiklikult alla ei kirjuta, siis lepitakse ka vaikiva nõusolekuga teatud aja möödudes.

Nüüd peatükk "Riigikogu". Kõigepealt Riigikogu volituste aeg. On välja pakutud 3 aastat. Arvan, et meie praeguses Eesti ühiskonnas on vajalik 3-aastane, suhteliselt lühike periood, sellepärast et ühiskond areneb lähiaastatel poliitiliselt küllaltki kiiresti. Me võime ette näha, et lähiaastakümnetel. Kui hiljem on vajalik, võime minna üle pikema volituste tähtaja juurde. See oleks lihtsam kui vastupidine tee. Kui me praegu pakume väga pikka volituste aega, siis oleme sellega hiljem hädas. Küsimus parlamendi liikmete vähendatavusest on minu arvates hädasti vaja sisse võtta. Ma ei kujuta ette, et meie väikene rahvas suudaks asja niimoodi korraldada, et oleks valitsus, mille moodustamise järel küllalt suur hulk kohti ei jääks Riigikogus tühjaks.

Kuidas asendatavus konkreetselt teha, oleneb põhiseadusest. Ja see on ka üks põhjendustest, mis pärast valimisseaduse alused peaksid tingimata olema põhiseadusse sisse kirjutatud. §60 käsitleb kvoorumi mõistet, kvoorum on siin eelnõus antud juhul viidud 25%-le. Arvan, et päris ilma kvoorumita ei saa, samal ajal nõuda 50%-list kvoorumit, tähendab panna tulevane Riigikogu võimalikku obstruktsiooniohtu. Sama vastaksin ma ka nendele inimestele, kes küsisid, mis pärast on piiratud järelepärimiste õigust, parlamendipoolset järelepärimiste õigust ministritele. Järelepärimine peab olema, aga pärimist ei tohiks olla niivõrd piiramatult, et sellega võiks valitsuse töö minna obstruktsiooni.

Seadusandluse algatamise õigus Riigikogu igal liikmel.

Seda punkti ma juba käsitlesin. Nüüd on juhitud tähelepanu, et see võib kujuneda teatud koormaks. Arvan, et ei. See on lahendatav Riigikogu kodukorraga, mis peab siis olema vastavalt kooskõlas põhiseadusega. On loomulik, et liigsed või pealiskaudsed või mittesisulisel eelnõud saavad oma eelvaliku ja eeltööluse Riigikogu vastavas komisjonis enne Riigikogu täiskogu ette jõudmist.

§57, võrreldes 1938.aasta põhiseadusega ei ole antud sõnastus meie töös täiesti õnnestunud. Ma pean veidi seletama, mis on selle all mõeldud. Selle all on mõeldud väga mitmetes riikides levinud praktikat, kus kõrgemad riigiametnikud, ka ministrid, ka parlamendiliikmed annavad teada oma finantsilisest huvitatusest. Kuskil ei ole see asi niimoodi korraldatud ja see pole ka siin nii mõeldud, et see tehakse kogu maailmale teatavaks. Selliseid andmeid hoitakse tavaliselt parlamendi mingi komisjoni valduses ning nende kasutamine kehtib ainult n.-ö. aukohtulikel põhimõtetel. Nii et selle paragrahvi ümbersõnastamist pean ma väga vajalikuks, aga samal ajal ka selle mõtte sissejätmist.

Valitsuse moodustamise probleeme ma juba kergelt käsitlesin. Kui peaminister on Riigikogu poolt ametisse kinnitatud, siis läheks seda teed, mida pakkus Rein Taagepera juba peaministri puhul, tähendab parlament aktsepteerib ülejäänud ministrid lihtsalt peaministri poolt nimetamise korras. Kuid samal ajal jääb üksikutele ministritele umbusalduse avaldamise õigus. Minu arvates on siin täiesti piisavalt tasakaalustatud. Riiklikku protsessi ei ole aetud liiga keeruliseks, samal ajal on mõlema poole õigusdud ja kohustused piisavalt tasakaalustatud.

Kahe silma vahele on valitsuse peatükis jäänud üks väga oluline moment, mis tuleks põhiseaduses määratleda, nimelt peaministri asendamise kord. Kindlasti oleks vaja sisse panna, kas see toimub kabineti või peaministri enese otsusega, kuid mingisugune kord peab olema.

Nüüd ma peataksin ühel problemaatilisel momendil, mis on kutsunud esile vaidlusi, nimelt kõik see käsitus on antud riigi normaalolukorra suhtes, välistades eriolukordi. Kuidas ja kui palju peaks põhiseadus käsitlema riigi eriolukordi. Ma arvan,

et tunduvalt väiksemas mahus kui see oli 1938.aastal. Ma olen uurinud teiste Euroopa riikide põhiseadusi, nende eriolukorra mõiste üldiselt piirdub kahe situatsiooniga, s.o. sõda või sõjaohu. Aga mitte rohkem. Sisuliselt on vajadus mitteparlamentaarsete korra või mingi lihtsustatud korra puhul ka eriolukordades ainult sel juhul, kui Riigikogu või parlament oleks takistatud oma kokkutulekuks. Meie olukorras peaks see olema siis (reaalselt võiks selline oht olla läbi) näiteks Nõukogude sõjaväeline okupatsioon. Teoreetiliselt on ka teisi võimalusi, et riigikogule kukub pähe meteoriite või midagi niisugust, aga see on juba vähem tõenäoline, nii et on mindud seda teed, et sel juhul ei ole antud täisvolitusi üldsegi mitte peaministrile, kindlasti mitte riigivanemale, vaid n.-ö. riigi tippjuhtide kogule, kelle all mõeldakse siis riigivanemat, peaministrit ja Riigikogu esimeest või juhatajat.

Üks peatükk läks mul vahepeal meelest ära, see on äärmiselt lühike peatükk, mis on säilinud traditsioonina. See on peatükk "Välislepingud!". Selle suhtes on olnud kriitikat, aga ma arvan, et see kriitika on rohkem terminite tasemel. Meil ei ole Eesti riigiõiguses küllalt välja kujunenud täpne terminoloogia. Mida me mõistame lepingu sõlmimise all ja mida me mõistame lepingu ratifitseerimise all. Ja siin on veel lisaks erikeele ja üldkeele tähenduste konflikt. Ma arvan, et selleks on meil olemas keelespetsialistid, me ei pea tingimata lähtuma näiteks enne Teist maailmasõda kehtinud terminoloogiast.

Nüüd rahanduse ja riigieelarve peatükk. See on peatükk 8. Käigepealt ma ühinen härra Raidla töögrupi mõttega, et sellise spetsiaalse peatüki sissejäämine põhiseadusse on äärmiselt vajalik. Ja see peaks teoreetiliselt jagunema kolme ossa. Siia võiks sisse tuua riigimaksude problemaatika, see võiks muidugi olla näiteks Riigikogu või seadusandluse all, siin oleks tema koht. Ma arvan, et tuleb väga täpselt sõnastada seda, et maksude liikide kehtestamine, ka maksude suuruste kehtestamine peaks olema parlamendi privileeg.

Siis teine temaatika, mis on siia sisse vajalik tuua, on kindlasti riigipanga, antud juhul Eesti Panga juhtimise korraldamine. Ma ei ole kindel, kas meil pakutud lahendus, et

võetakse aluseks ainult Eesti Panga direktori määramine, on kõige õigem. Teistes riikides on asi lahendatud teisiti, näiteks Rootsis, millele ma täna korduvalt olen vihjanud, parlament selekteerib riigipanga juhatajaks mitte ühe inimese, vaid 7-liikmelise nõukogu. Ja need omakorda valivad enda hulgast ühe, kes on panga direktor. Võib olla oleks meil ka õigem minna seda teed, et me läheme panga juhatuse või laiemal kontrolli teed, mitte ühe isiku kaudu. See oleks arvatavasti vajalik, sest riigi rahandus on selline eluvaldkond, kus arvatavasti ei piisa ühe inimese tööjõust.

Selle peatüki järgmine, kolmas vajalik teemaring on riigieelarve küsimused. Need on siin lahti kirjutatud. Ma ei ole majanduse spetsialist, need arvud on antud täpselt samamoodi nagu härra Raidla projektis, ainult antud erinevalt seal kasutatud minule väga ebameeldivast nõukogude keelepruugist. Kõigepealt on loobutud kindlatest riiklikest tähtpäevadest, eelarve alguse määramine on jäetud siiski vabamaks ja kõik tähtajad on tõlgitud päevade keelde. Nii et kuudest ja nädalatest on tehtud päevad. See on juriidiliselt korrektne ja vajalik. Ma ei ole ekspert, me peaksime eksperdid ära kuulama. Ma vaatasin läbi Euroopa riikide põhiseadused, üldse kuskil eriti ei eeldata, et parlament võiks jääda hätta riigieelarve tegemisega. Meil on aga viimastel aastatel sellised kogemused olnud ja sellepärast, lähtudes meie praktikast, olen ma pidanud vajalikuks viia sisse veel teise lause. Kui riigivalitsemine antud parlamendi koosseisu juures ei ole võimalik ja tuleb minna ennetähtaegsetele valimistele. Juhul kui parlament kuritahtlikult ei saa hakkama riigieelarve tegemisega. Assamblee otsustada on, kas selline asi on vajalik või ei. Ma arvan, et võimude tasakaalustamise mõttes oleks see siiski vajalik sisse jätta.

Minu aeg hakkab lõppema, ka teemad hakkavad lõppema. Peatükk "Riigikaitse". Riigikaitse suhtes kordan ma sama, mis ma ütlesin oma ettekande esimeses osas. Ma arvan, me ei saa väga detailselt selle küsimuse juurde minna, kuna meil ei ole praegu selge, milliseks meie riigikaitse kujuneb. Selles mõttes on vajadus viia kõigepealt kodanike ja riigikaitse vahekorra sätestamine. Ma arvan, et siin on vaja sätestada kõikide kodanike

kohustus, nimelt kõikide kodanike kohustus, olenemata kodanike soost või mingisugusest muust tunnusest. See on väikeriikide puhul eluliselt vajalik kaitsekohustus.

Nüüd küsimus kaitseväes teenijate poliitilised õigused ja kohustused. Ma arvan, me peaksime minema seda teed, et kaitseväes, tegevteenistuses inimene ei tohiks olla poliitiliselt tegev, see õigus peaks tal olema ära võetud. Minna seda teed, et kui tegevsojaväelane tahab tegelda poliitikaga, siis tema läheb erru. Sellega haakub kaq teema, mida käsitleti ühes komisjonis, milles ma osalesin, nimelt ajateenijate ja üldse sõjaväelaste hääleõiguse küsimus. Ma ei näe siin mingit probleemi, et me peaksime⁴³ ära muutma. Tänapäeval on hääletamine üldse teistsugune kui oli enne Teist maailmasõda, tehnilised vahendid on teised. Ka mujal maailmas on korr⁵aldatud isegi teistel mandritel olevate sõjaväelaste hääletamise õigused oma territoriaalringkonnas. Kui me läheme seda teed, et inimene hääletab oma nii-öelda kodukoha ringkonnas. Või kui me läheme suurte valimisringkondadega proportsionaalse valimise teed, siis ei ole mingit põhjust ära võtta sõjaväelastelt hääletamisõigust. Tihtipeale motiveeritakse siin poliitilise agitatsiooni probleemidega sõjaväeosades. Ma ei pea sellist motivatsiooni eriti tõsiseks.

Ja teine probleem, mis võiks tekkida, oleks see, kui sõjaväelastele anda valimisõigus ja valimismeetod on isikuvalimine, et nad osaleksid kohalikel valimistel n.-ö. oma massiga, ületades kohaliku elanikkonna. Ma arvan, et niisuguseid nõukogudeaegseid asju Eesti riik siiski suudab välistada.

Olengi jõudnud lõpule. Viimane ja oluline teema, mis hakkab kõigega haakuma, on põhiseaduse muutmise problemaatika.

Ma arvan, et me peaksime jääma või leidma kompromissi kahe põhiseaduse muutmise meetodi vahel. Nimelt, baasmeetodina kasutama rahvahääletust, kuid teise võimalusena, mis annaks sisse tühisemaid parandusi, sätestama ka teise tee, kas siis Riigikogu äärmiselt suure häälteenamusega või kahe järjestikulise Riigikogu koosseisuga või midagi sellesarnast. Vastasel juhul, kui me loobume põhiseaduse muutmisest rahvahääletuse kaudu, läheme ainult seda teed, et Riigikogu teeks seda. Sellisel juhul me

peaksime tegema selle muutmise tee veel võimalikult keerulisemaks ja raskemaks.

Isiklikult mulle tundub, et kui me suudame anda Eesti rahvale põhiseaduse, mis oma põhiosas jääb kehtima aastakümneteks, aga mõningad detailid lähemate aastate või riigielu uuesti väljakujunemise praktikas saavad muudetud parlamendi poolt, siis me oleksime väga hästi teinud. Siia võib veel mõelda juurde mingeid tasakaalustamismeetodeid, näiteks anda teatud osale parlamendiliikmetele õigus blokeerida põhiseaduse muutmine parlamendis ja nõuda seda kohustuslikult rahvahääletusele panemist tingimustel, kui tahetakse veel lisagarantiid.

Täna. Sellega ma olen lõpetanud.

Juhataja: Aitäh, hr. Adams, teile kui ettekandjale on võimalik esitada küsimusi. Esimesena saab küsimuse esitamiseks sõna Ülo Uluots. Palun.

Ü.Uluots: Lugupeetud ettekandja, ma esitan teile täpselt sama küsimuse, mis ma esitasin hr. Lepsile.

Kuidas te suhtute 1938.aasta põhiseadusest kandva juriidilise jõuna läbikäivasse presidendi erioigusse?

Teine asi. Kuidas te suhtute valitsuse vandeandmisse presidendile?

J.Adams: Alustan viimasest poolest. Ma suhtun väga kiitvalt vandeandmise protseduuridesse, kuigi meie maailmaosas see ei ole väga populaarne, erinevalt näiuteks anglosaksi maailmast, kus vannete andmisel on eriliselt oluline tähendus. Nii et midagi ei ole vastu, lihtsalt põhiseaduse projekti ülevaatlikkuse nimel jätsime me vannete andmise temaatika täiesti välja. Mis puutub presidendi erioigustesse, siis siin tekib teatud tähenduskonflikt sellesama erioiguse õigusliku tähenduse ja tema tavaeestikeelse arusaamise vahel. Seda, et presidendil on kitsamas juriidilises mõistes erioigused, ma pooldan. Just nimelt oma erioigusel nimetab tema ametisse seadusega määratud piirides kõrgemad ametnikud ja teeb need asjad, mida siin on pandud Riigikogu ette. Mis puutub erioigustesse, selles tähenduses, nagu eesti üldkeel seda sõna mõistab s.t.

mingisuguste erakorraliste õiguste tähenduses, siis sellesse ma suhtun eitavalt. Ma ei näe selleks mingit vajadust normaalselt funktsioneeriva riigikorra juures. Võiks tulla kõne alla ainult sõjaolukorras.

Juhataja: Hr. Tarto, palun.

E.Tarto: Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja hr.Adams! Minu küsimus käsitleb 13.peatüki, paragrahvi 111. Nimelt on siin, et kohtunikke nimetab ametisse riigivanem riigikohtu poolt esitatud kandidaatide hulgast. Ja riigikohtuniku nimetab ametisse riigivanem Riigikogu õigustoimkonna poolt esitatud kandidaatide hulgast. Kas te, hr. Adams, ei arva, et nende üle peaks siiski suurem kontroll olema kui ainult õigustoimkonna poolt esitatud kandidaadid. Kas ei peaks seda küsimust ka parlamendis arutama? Aitäh.

J.Adams: Jaa. Ma olen täiesti nõus sellega. Tähendab, see paragrahv on kirjutatud siin välja rohkem näitlikult. Meil ei ole veel seda riigikohut ja ma ei tea, kuidas ta täpselt kujuneb. Meil ei ole ka seda parlamenti ja tema õiguskomisjoni. Siin on baasnormina, et ametissenimetamine toimub. Kas see on siis juba ka üks riigipea põhiõigusi, mis kahtlemata sisaldab ka vetoõigust. Teiseks tuua välja põhimõte, et on vaja mingisuguse avaliku eelselekttsiooni mehhanism, vähemalt riigikohtunike osas. Mis tavalistesse kohtunikesse puutub, siis kui meil oleks praegu olemas kohtunike oma ametigrupi ranged siseeeskirjad, nii nagu need olid enne Teist maailmasõda, siis võiks see selektsioon toimuda ka sealtkaudu. Aga põhiliselt mul ei ole mitte mingisugust tahtmist jääda täpselt selle sõnastuse juurde, ma arvan, et olen kõigega nõus, kui me leiame neid üldeprintsiipe hõlmava praktilise ja head tulemust garanteeriva lahenduse.

Juhataja: Aitäh, hr.Adams. Rohkem küsimusi teile ei ole.

J.Adams: Tänan!

Juhataja: Enne mkui läheme vaheaajale, lepime kokku, et pärast vaheaega saavad järjekorras sõna Assamblee toimkondade juhid. Vaheaeg 20 minutit. Me kohtume teiega saalis kell 12.45.

Juhataja: Palun võtke istet. Vaheaeg on lõppenud. Kohaloleku kontroll. Kohal on 41 assambleeliiget. Asume päevakorrapunkti 1.2. juurde. Esimesena saab sõna kaasettekande esitamiseks I toimkond, kellele kuulusid küsimused, mis puudutavad preambula sätteid, seadusandlust ja põhiseaduse muutmist. Härra Salum, palun teid. Me leppisime juhatuse istungil kokku, et toimkondade kaasettekanded mahuvad 10 minuti raamesse. Palun, härra Salum.

V. Salum: Austatud Põhiseaduslik Assamblee! I toimkonna eelmise istungjärgu päevakord oli seotud rohkem eelnõude põhimõistete läbiarutamise, läbihääletamisega. Meie jätkasime peatüki "Rahvas" arutelu, kuid põhiosa moodustasid just küsimused, nagu riigivanema nimetus, kas riigivanemal on vaja aseriigivanemat või asepresidenti. Sealhääled jagunesid 2:4 põhjendusega, et meil ei ole presidentaalne valitsussüsteem, vaid parlamentaarne. Sellega haakus küsimus riigivanema valimise kor-
 rast. 3 olid riigivanema üldrahvaliku valimise poolt, 7-st 3 olid selle poolt, et valib Riigikogu. Kolmanda võimaluse osas valijatekogu + siis veel omavalitsuste esindajad üksikasjalist hääletamist ei olnud. Siis hääletasime läbi Riigikogu ja presidendi ametisoleku aja, pooldati rotatsioonipõhimõtet, et need valimised ei oleks üheaegsed. Riigikogu tööajaks pooldas enamuse 4 aastat, riigivanema tööajaks 5 pooldas 5 aastat, nii et üldiselt pikem ajalõik. Siis hääletati veel läbi riigivanema vanuse alammäär, 5 pooldas 45 aastat. Siis oli hääletamisel ka, kes asendab riigivanemat, kas Riigikogu juhataja või peaminister. 5 pooldasid, et riigivanemat asendab äraolekul Riigikogu esimees, peaministrit ei pooldanud asendajana mitte ükski.

Tõsine, tuline vaidlus ja mõttevahetus oli Riigikogu kahekojalisuse üle. Siin tegime ühisistungi III toimkonnaga. I toimkonna hääled jagunesid järgmiselt: 4 pooldas kahekojalist Riigikogu, 2 pooldasid ühekojalist Riigikogu. Ühisseisukoht oli III toimkonnaga koos: 6 pooldas kahekojalist ja 9 ühekojalist Riigikogu. Põhjendused (ma ei tea, kas siin jõuab neid ette tuua) olid küllaltki kaalukad. Lähtepõhjendused on toonud ära ka "Postimehes" 2.oktoobril üliõpilase Viljar Peebu artiklis "Kaks on parem kui üks". Enamuses maailmariikides (ligi 80%) on

parlamendid kahekojalised ja riiginõukogu on tüüpiline senat. Seadusandluse väljatöötamise n.-ö. dubleerimise korras tõstab tema kvaliteeti. Eesti-aegse põhiseaduse järgi Riiginõukogu koosnes vanematest kogenud inimestest, ta oli võrreldav vanemate koguga. Ja sellega seadusandluse kvaliteet paranes.

Siis on veel võimalik moodustada geograafiliselt avaramal alusel maakondade esindusena ja sellega jääks Tallinna ainujuhtimine tahaplaanile, oleksid esindatud kõik Eestimaa nurgad. Riiginõukogu ametiaeg peaks olema ppikem, 5 aastat. Viljar Peep põhjendab veel kahekojalisuse n.-ö. positiivse küljena, et kui kõik keerleb ühiskonnas ühe esinduskoja ümber, siis see ei ole sotsioloogiliselt hea, parem on, kui on kahekojaline. Ja tema neljas põhjendus, psühholoogiline nüanss, et need, kes on kogemustega ja veidi vanemad ning ei taha osaleda Riigikogu valimistel, aga tahavad aktiivselt poliitikas osaleda, neile oleks see teine koda sobivam parlamendis kaasatöötamiseks. Ja viiendana on siin põhjendus see, et me saaksime palju töökindlama parlamendi ja Riigikogu. Riiginõukogu oleks presidendi ainuvõimu parlamentaarseks piiramiskoguks. Neid argumente toodi toimkonnas veel teisigi esile. Siis hääletasime läbi omavalitsuse küsimuse, kas kaheastmeline omavalitsus või üheastmeline. Üheastmelise omavalitsuse poolt oli ühisistungil ainult 1, 10 pooldasid kaheastmelist omavalitsust ja seda delegeerimise põhimõttele pooldas 7 ja otsevalimisega samuti 7. Mina ise olen kindlalt delegeerimise poolt ja Jüri Adams siin põhjendas ka neid konflikte, mis võib tulla maakonna volikogu valimisega. Ja kui tuua analoogia Eesti ühiskonnast, siis Eesti kirik on delegeeritava omavalitsuse poolt. Koguduse nõukogud valivad senati saadikud maakonna piirides ja senati liikmed valivad kirikukogu liikmed, nii et kolmeastmeline omavalitsuslik süsteem delegeerimise vormis.

Valitsuse moodustamise küsimuses oli meie toimkond Jüri Adamsi eelnõu poolt, kus riigivanema ettepanekul parlament kinnitab peaministri kandidatuuri ja peaminister ise moodustab meeskonna. Ja kui Hando Runnel palus väikse vahepalana presidendiga seoses protokollida veel mõningad täpsemad parameetrid, siis oli siin fikseeritud meessoost presidendi

pikkus ja naissoost presidendi pikkus. See on väikse vahepalana, muid parameetreid toodi ka. Aga praegu ma ei hakka selle juures pikemalt peatuma.

Kui nüüd tulla eelnõude võrdlemise juurde, siis toimkonna ühine seisukoht oli, et põhiseaduse eelnõusid ei hakataks võrdlema ja neid läbi hääletama enne, kui hääletatakse läbi põhipunktid, ja seda saaksime ka ilma tänast päevakorda muutmata teha. See annab asjalikuma värvingu või asjalikuma suhtumise praeguste eelnõude läbihääletamisse.

Mis puutub meie toimkonna 6 liikme seisukohta, millist eelnõu eelistada, siis 4 pooldavad Jüri Adamsi eelnõud, 2 esimeses järjekorras minister Raidla eelnõu. Kahjuks me ei jõudnud härra Rütli seisukohta küsida, nii et praegu ma esitasin kuue liikme seisukohad nende eelnõude valiku osas. See oleks minu poolt kõik.

Juhataja: Aitäh. Ka kaasettekandjatele on võimalik esitada küsimusi. Millised on küsimused I toimkonna esimehele, härra Salumile. Ei ole küsimusi. Härra Salumil läks pisut pikemalt, kui kokkulepitud aeg oli. Teisena on kaasettekandeks sõna Vardo Rumessenil, II toimkonna esimehel. Kodanike põhiõigused, vabadused ja kohustused, palun.

V. Rumessen: Lugupeetud juhatus, lugupeetud Põhiseaduslik Assamblee! II toimkond arutas möödunud laupäeval mitmeid küsimusi, mis on seotud selle palava teemaga, mis meil on praegu kõigil südamel - kuidas suhtuda 1938.aastal kehtestatud põhiseadusesse. Kuna härra Adamsi poolt esitatud eelnõu oli meile jõudnud alles eelmisel päeval, siis ei saanud me pühendada piisavalt aega ja me ei olnud küllaldaselt ette valmistatud, et oleksime saanud detailselt analüüsida kõike paragrahvide kaupa, nii nagu tegime seda teiste eelnõudega. Aga üldiselt võis nendest seisukohtadest, mida väljendati toimkonnas, teha siiski päris ühese järelduse, et valdav enamus toimkonna liikmeid pooldas härra Adamsi poolt esitatud eelnõu aluseks võtmist. Esitati ka ettepanek, et võiks sünteesida mõlemad eelnõud, nii härra minister Raidla kui ka siis Jüri Adamsi poolt esitatud eelnõu, kuid kohal viibinud Jüri Adams, kes oli sel korral eksperdina kohal ja tutvustas ka põhiprobleeme, mis on seotud tema eelnõuga,

ja ka laiemalt, vaidles sellele vastu. Ta väitis võimatu olevat moodustada ühist röögruppi kahe eelnõu ühendamiseks, kuna need mõlemad eelnõud toetuvad küllaltki erinevatele põhialustele, põhiseisukohtadele ja et härra Raidla poolt juhitud töögrupi eelnõu kaldub siiski rohkem presidentaalsüsteemi poole. Jüri Adamsi töögrupi poolt valminud eelnõu on siiski parlamentaarsel printsiibil üles ehitatud.

Siis tahaks võib-olla rõhutada seda momenti, et ükski meie toimkonna liikmetest ei ole senini vaidlustanud Eesti Vabariigi kodanike õigust võtta rahvahääletuse teel vastu uus põhiseadus ja probleemiks, mis kerkis, oli ikka seesama probleem, mis on meil ka täna siin, kuidas käituda hääletamisel 1938.aasta põhiseaduse suhtes, kuna see on esitatud nelja inimese poolt vastava eelnõuna päevakorda. Selles küsimuses viisime läbi hääletuse ja ma saan öelda, et 5 toimkonna liiget hääletas selle vastu, et 1938.aasta põhiseadus oleks võrdsena hääletamisel koos teiste eelnõudega. Ja teiseks me hääletasime veel läbi punkti, kas me peame vajalikuks, et uues põhiseaduses võiks preambulas sisse panna, et see uus põhiseadus lähtub 1937.-1938.aasta põhiseadusest. Selle poolt oli 6 inimest, vastu ei olnud keegi.

Meie toimkond töötas päeva teisel poolel koos I toimkonnaga ja ka siin viidi läbi kaks hääletust. Selle tulemusel ma võiks öelda, et esimesel hääletusel, mis oli esitatud selliselt, et mitmekojaline peaks olema tulevane Riigikogu või parlament, oli meie toimkonna liikmetest valdav enamus ühekojalise parlamendi poolt. Ainult kaks meie toimkonna liikmetest on kahekojalise poolt.

Teiseks sai läbi hääletatud koos I toimkonnaga, et kui palju inimesi toetab üheastmelist omavalitsust, ja ma võin öelda, et kaheastmelise omavalitsuse poolt, juhul kui see teine aste on moodustatud delegeerimise teel, oli enamus meie toimkonna liikmetest.

Nii et kokkuvõttes ma veel kord toonitaksin, et praegu seiusab toimkonnal ees detailne analüüs paragrahvide kaupa, lähtudes Assamblee poolt täna vastu võetud otsusest, milline esitatud eelnõudest aluseks võtta, aga nagu ma juba ütlesin, meie ei saanud läbi viia küll otsust hääletamist, millist eelnõud

pooldab II toimkond, kuid valdav enamus toimkonna liikmetest on senini avaldanud oma toetust Jüri Adamsi töögrupi poolt valminud eelnõule. See on minu poolt kõik. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, näib, et küsimusi ei ole. Aitäh, härra Rumessen. Kolmandana saab kaasettekandeks sõna III toimkonna esimees härra Hallaste. Riigikogu, vabariigi valitsus, riigieelarve. Palun.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! III toimkond pidas viiest Põhiseaduslikule Assambleele esitatud seaduseelnõust kõige paremateks Jüri Raidla poolt juhitud autorite kollektiivi eelnõu ja Jüri Adamsi eelnõu. Juriidilistyl põhjustel ei peetud võimalikuks võtta aluseks 1938.aasta põhiseadust, kuna tegemist on de jure kehtiva põhiseadusega, mida täies mahus pole võimalik rakendada. Toimkonnas avaldati arvamust, et kehtiva põhiseaduse asetamine konkureerima 4 eelnõuga ei oleks päris eetiline samm. 1938.aasta põhiseadust ei saa Põhiseaduslik Assamblee võtta oma töö aluseks, kuna tal ei ole õigust seda muuta.

III toimkond võrdles 5.oktoobril oma koosolekul peatükkide kaupa autorite kollektiivi ja Jüri Adamsi eelnõu, et kujundada toimkonna seisukoht, kumb eelnõu võtta edasise töö aluseks. Jüri Adamsi eelnõus oli kajastatud mõningad mõtted, mis on varem toimkonnas läbi arutatud, ja see on ka loomulik, sest temal oli võimalik oma eelnõu esitamisel kasutada nii autorite kollektiivi eelnõud kui ka neid seisukohti, mis oli välja öeldud.

Toimkonna koosolekul oli võimalik saada ka asjatundlikke kommentaare mõlema eelnõu autoritelt. Härra Truuväljalt ja härra Adamsilt.

Järgnevalt esitangi III toimkonna seisukohad peatükkide kaupa, lisades mõningad toimkonna liikmete poolt öeldud arvamused. Preambula. Autorite eelnõus häiris 3.märtsi rahvaküsitlusele viimine, mida eelnõu tekstis nimetatakse rahvahääletuseks. Samuti peeti vajalikuks märkida preambulas ära Tartu rahu. Neli toimkonna liiget pooldas autorite ja kolm Jüri Adamsi eelnõu. Üldsätted. Autorite eelnõu peeti paremaks normitehniliselt, Adamsi eelnõu paragrahvid 2, 4 ja 5 kohta arvati, et need ei peaks kuulumapõhiseadusesse. Tsiviilõigusi

pole tarvis inimõigustena eraldi välja tuua. Hääled kujunesid 7 autorite ja 1 Adamsi eelnõu poolt.

Kodanike põhiõigused. Autorite eelnõus puudub igasugune viide erakondadele ja häiris, et §41 võimaldab sunnitööd. Samas on ka oluline säte, mis ütleb, et omandit võib võõrandada õiglase ja kohese hüvituse eest. See puudub Jüri Adamsi eelnõus. Hääled 4:3, 1 jäi erapooletuks.

Peatükk - rahvas. Adamsi eelnõu puuduseks peeti, et arst võib jätta oma otsusega kellegi ilma hääleõigusest. Selline õigus saab olla ainult kohtul.

Kohaliku omavalitsuse valimisega ei teosta rahvas riigivõimu. Toimkonnas tekitas vaidlusi sõjaväelaste õigus osaleda valimistel. Adamsi eelnõus on see õigus olemas, autorite eelnõus puudub. See oli ainus peatükk, kus toimkond eelistas Adamsi eelnõu. Hääled 2:6.

Peatükk - riigikogu. Autorite eelnõus puudub vihje valimissüsteemile, mis on olemas Adamsi eelnõus. Peeti vajalikuks märkida see põhiseaduses ära kas või kõige üldisemalt, näiteks valimised on proportsionaalsed ja erakondlikud. Samas on Adamsi eelnõus Riigikogu pädevuse loetelu, mida peeti ülimalt oluliseks. Toetati autorite eelnõu koos nense 13 parandusega, mille suhtes toimkond on juba seisukoha võtnud ja ettepanekud teinud, hääled 7:1.

Peatükk - riigivanem-president. Eelistati: riigivanem (president), hääled 4:3.

Veel eriarvamusi tekitas probleem, kellele läheb ajutiselt üle võim, kui riigivanem ei saa oma ülesandeid täita. Teoreetiliselt on kolm võimalust. Kas peaminister, nagu on autorite eelnõus, Riigikogu esimees, nagu on Adamsi eelnõus, või asepresident. Hääled jagunesid 2:2:2.

Peatükk - valitsus. Siin pooldati autorite eelnõu nende parandustega, mis teised on pakkunud. Neli toetas autorite eelnõu, kaks Adamsi eelnõu.

Peatükk - seadusandlus. Autorite eelnõus puudub igal Riigikogu liikmel seadusandliku initsiatiivi õigus. Selle olemasolu peeti väga oluliseks. Samuti öeldi välja mõte, et seaduseelnõu esitamisel või muudatusettepanekute tegemisel nõutav

valitsuse eelneva nõusolek on Riigikogu õigusi liialt kitsendav. Siiski peeti normitehniliselt paremaks autorite eelnõu, hääled 4:2.

Välislepingud. Oluline on autorite eelnõu säte, et välislepingute vastuolu korral Eesti Vabariigi normatiivaktidega kohaldatakse välislepinguid. Hääled: 3 autorite, 2 Adamsi projekti poolt ja 1 erapooletu.

Rahandus ja riigieelarve. Vaidlusi tekitas eelarvemuudatuste puhul saada valitsuse eelnev nõusolek, hääled 5:1.

Riigikaitse. Probleeme tekitas sõja kuulutamise õigus. Pooldati enam autorite eelnõu, 3:1 ja 2 erapooletut.

Riigikontroll. Pooldati autorite eelnõu, 5:1.

Kokkuvõtteks võib öelda, et valiku tegemine kahe kõige tugevama eelnõu vahel ei olnud kerge ülesanne. Mitmed toimkonna liikmed pidasid paremaks lahenduseks kahe eelnõu sünteesi, ükskõik kumb neist siis täna aluseks ei võetaks. Lõplikul hääletamisel kuulus toimkonna poolehoid enam autorite eelnõu poole, 6:2. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, härra Hallaste. Palun kas on küsimusi? Ei ole. Tänan. Härra Kask, kaasettekandeks saab sõna IV toimkonna esimees, palun.

P.Kask: Austatud hr. juhataja, kallid kolleegid! IV toimkond arutas eelmisel nädalavahetusel kaht küsimust. Esimene, milline on 1938.aasta põhiseaduse, meie poolt väljatöötatava põhiseaduse eelnõu omavaheline vahekõrd.

Ja teiseks, millist eelnõu tuleks või peaks aluseks võtma oma edasises töös.

Esimesele küsimusele leiti võrdlemisi üksmeelne vastus. Kõik rõhutasid, et kõik esitatud eelnõud on suuremal või vähemal määral üles ehitatud 1938.aasta põhiseaduse alusele. Märgiti, et uut põhiseaduse teksti saab üles ehitada formaalselt kahes erinevas vormis.

Esiteks parandustena 1938.aasta põhiseaduses ja teiseks uue põhiseaduse tekstina. Märgiti ka, et kõik esitatud eelnõud, välja arvatus üks, on esitatud uue tekstina ja ükski esitatud eelnõu pole esitatud parandustena 1938.aasta teksti. Ja toimkonna

liikmed pidasid täiesti vastuvõetavaks seda, kui me uue eelnõu töötame välja uue tekstina, aga samal ajal pidasid kõik otstarbekaks, kui selle uue teksti preambulas on viidatud ajalooliselt, on viidatud 1938.aasta põhiseadusele, võimalik, et ka 1920 ja 1934.aasta põhiseadusele.

Teine küsimus, millist eelnõu eelistada. Seda teravat küsimust meie toimkond ei arutanud. Väga paljud sõnavõtjatest märkisid, et ükskõik, millise eelnõu teksti me aluseks võtame, lõpptulemusena jõuame me välja ühte ja samasse punkti. Kõik eelnõu tekstid teevad läbi paranduste jada ja see kontseptsioon, mida enamus siin saalis olijaist toetab, läheb lõppteksti nii või teisiti sisse.

Kui me võtame aluseks teksti, mis on meie sihist kõige kaugemal, on meil lihtsalt rohkem tööd, nende paranduste tegemine võtab rohkem aega.

Sellest lähtudes hulk toimkonna liikmeid oma eelistuste tegemisel pidasidki seda kõige tähtsamaks, milline eelnõu on tekstiliselt kõige lähedasem meie töö kujuteldavale lõppeesmärgile.

Muidugi räägiti ka kontseptuaalsetest alustest, nii mõnigi sõnavõtja nimetas Jüri Adamsi töörühma projekti kui taotlustele kontseptuaalselt kõige lähedasemat. Aga sellest hoolimata viis toimkonna liiget kuuest pidas aluseks võtmiseks sobivaks Raidla töörühma eelnõu, kuues toimkonna liige jäi selles küsimuses erapooletuks.

Lõpuks toimkonna liikmed pidasid üksmeelselt otstarbekaks, et leitaks võimalus 1938.aasta põhiseaduse teksti täna hääletusele mitte panna. Põhjendusi on mitu, kõigepealt mõned arvavad, et kui sel hääletusel 1938.aasta põhiseaduse tekst kaotab, tähendaks see umbusalduse avaldamist sellele põhiseadusele või tema kehtivuse kahtluse alla panekut. Mõned leidsid, et selle aluseks võtmine toob meile kaasa kohutavalt suure töökoormuse. Ka need, kes esitasid meile 1938.aasta põhiseaduse aluseks võtmiseks, märkisid, et 80% ulatuses tuleb põhiseaduse tekst ära muuta. Samal ajal muudatuste teksti seda eelnõu esitatud pole. Nendest kaalutlustest lähtudes jõuti juba nimetatud otsusele.

Kõige lõpuks võttis toimkond endale ülesande: juhul, kui me täna valime ühe teksti aluseks, alustada juba homme tööd selle teksti kallal. Toimkond palub kõiki Assamblee liikmeid, et nende peatükkide kohta, mis on antud 4.toimkonna kompetentsi (see on siis president ja välissuhted), esitataks toimkonnale kirjalikult ettepanekud homme kella 10-ks. Sel juhul saame neid ettepanekuid arutada juba esimesel lugemisel. Tänan.

Juhataja: Aitäh, hr. Kask. Ka teile ei soovita esitada küsimusi. Hr. Tarto, palun.

E.Tarto: Lugupeetud juhataja, lugupeetud Assamblee liikmed! Meie toimkond oli viimati koos eile ja me arutasime paljusid põhiseadusega seonduvaid küsimusi, aga ma räägiksin nendest, kus toimus konkreetne hääletamine, ja teeksin teatavaks hääletamise tulemused.

Me arutasime, kes asendab presidenti, kui presidendi tegevus on takistatud, kui presidendiga on midagi juhtunud. Oli kolm varianti: asepresident, peaminister ja Riigikogu juhataja. Meie toimkonnast neli inimest oli selle poolt, et sisse viia asepresidendi mõiste ja et presidenti asendaks asepresident. Üks oli selle poolt, et asendaks peaminister ja üks inimene jäi erapooletuks.

Siis me arutasime veel ja hääletasime, kas võtta kasutusele nimetus "Riigikogu", kõik toimkonna liikmed olid selle poolt. Selle poolt, et võtta kasutusele nimetus "president", oli 4, riigivanem - 1 ja 1 oli erapooletu.

Arutasime, kes valib riigivanema või presidendi. Hääled jagunesid nii: kolm olid selle poolt, et rahvas valib presidendi, kaks olid selle poolt, et Riigikogu, ja üks pidas õigeks, et valib Riigikogu pluss kohalike omavalitsuste esindaja.

Arutati ka küsimust, mitmekojaline tuleb parlament, selles suhtes arvati 6 juhul, et parlament võiks olla ühekojaline.

Samuti oli meil arutusel küsimus, kellele allub sõjavägede ülemjuhataja. Leiti, et riigikaitse kõrgeimaks juhiks peab president ja presidendile allub ülemjuhataja.

Praegu on veel lahtiused kaks terminit, kas ülemjuhataja on sõjaajal ja sõjavägede juhataja on rahuajal,

päris lõplikku vastust meil selles küsimuses ei ole.

Ja lõpuks arutati, milline esitatud eelnõu võtta meie töö aluseks. Üks toimkonna liige pooldas 1937.-1938.aasta põhiseaduse aluseks võtmist ja neli pooldasid hr. Raidla grupi poolt valmistatud eelnõu. Kõik olid üksmeelsed selles, et milline ka aluseks ei võetaks, meie poolt ettevalmistatava eelnõu preambulas peab olema, et 1937.-1938.aasta põhiseadus on jõus, kuid mittetoimiv.

Siin tahaksin meie toimkonna inimestele öelda, et kui täna lõpeb istung, siis me korraks koguneme. Homme kell 10 koguneme oma traditsioonilises kohas Tupe ja Tamme kabinetis. Palun kõigil, kui täna võetakse vastu eelnõu, esitada kirjalikult meid puudutav põhiseaduse eelnõu alalõik. Aitäh.

Juhataja: Aitäh V toimkonna esimehele hr. Tartole! Ka teile ei ole küsimusi. Sõna saab kaasettekande esitamiseks VI toimkonna esimees hr. Rätsep. Palun.

J.Rätsep: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! See toimkond, kelle tööks on analüüsida probleeme, mis on meie õigussüsteemis seotud kohtu, õiguskantsleri ja riigikontrolli tulevase tööga, on arutanud kahel koosolekul projektide vastavust kujuteldavatele töö ülesannetele. Ka tervikuna on meie komisjoni liikmetele kõige rohkem meeldinud Jüri Raidla ja Jüri Adamsi juhtimisel väljatöötatud põhiseaduse eelnõud. Need on kompositsiooniliselt terviklikumad, need on läbimõeldumad. Komisjoni liikmete väljakujunenud seisukoht niisugune, et kohtu tegevust reguleerib osa on rohkem õnnestunud Jüri Raidla töögrupil, siin on natuke seost ka nende seisukohtade praeguse esitaja teatava ettevalmistusega nendes küsimustes. Nimelt enamik meie komisjoni liikmeid on arvamusel, et Eesti õigussüsteemi tuleb praegu taastada ja korrigeerida vastavalt olemasolevatele struktuuridele. Enamus sellest komisjonist teab, et Ülemnõukogu on juba kohtureformi arutamisel esimesed sammud astunud ja Eesti Vabariigi praegu veel tegutsevas Ülemnõukogus on kohtute seadus ja kohtute staatuse seadus läbinud esimese lugemise. Seetõttu oli meil teatav kohustus ja ka õpetlik kogemus võrrelda neid peatükke juba menetluses olevate õigusaktidega. See on küll niisugune tagurpidine järjekord, aga seda saab arvestada ainult niivõrd,

kuivõrd kohtute seaduse ja kohtunike staatuse seaduse läbitöötamise või väljakujundamise või konstrueerimise puhul on kõik need probleemid sisuliselt sügavuti läbi vaieldud. Ja selletõttu juba kujuneva kontseptsiooni seisukohalt ei saa komisjoni liikmete enamus mõnede põhimõtetega, mis on sätestatud Jüri Adamsi eelnõus, kuigi kergesti nõustuda. Näiteks eeluurimist teostavad kohtu-uurijad. Oleme seisukohal, ja see teema on juba olnud arutluse all pikemat aega, et kohtueelbe uurimine peab olema kohtuvõimkonna väline tegevus. Me ei saa olla veel nõus seisukohaga, et järevalvet kohtute tegevuse üle teostab kõrgema astme kohtu kõrval kohtuministeerium. Kas see vastab võimude lahususe printsiibile, millele me iseseisva Eesti õigussüsteemi kujundamisel oleme pööranud küllalt olulist tähelepanu?

Terminoloogia küsimusi ma seekord ei käsitleks. Kõige kõrgema kohtu instantsi nimetusena komisjon pooldab Jüri Adamsi Riigikohtu kontseptsiooni ülemkohtu asemel. Seevastu aga maa-, linna- ja halduskohtu puhul on meie arvates terminoloogiliselt õigem Jüri Raidla juhitud kollektiivi seisukoht.

Üsna oluliselt on käsitus nendes kahes eelnõus sarnane. Täpselt kokkulangevad on ka kõigi kolme peatüki numbrid, numereeritud järjekord. See iseenesest juba viitab autorite küllaltki kooskõlastatud lähenemisele.

Mis puutub õiguskantslerisse, siis selles osas toetame täielikult Jüri Raidla kollektiivi avaldatud kontseptsiooni. Meil tundub see vastavat Taani .....mudelile, millega minulgi on võimalus olnud tutvuda. Ne ei pea õiguskantslerit oma tasemelt niisuguseks isikuks, kes peaks lahendama kodanike kaebusi ja avaldusi, nagu on Jüri Adamsi kontseptsiooni järgi.

Riigikontrolli sätestamine on ka meie arvates kuigivõrd õnnestunud Jüri Raidla juhitud autorite kollektiivil.

Need on tegelikult väga piiripealsed hinnangud. Kuigi komisjoni liikmete seisukohad võib-olla puhtaritmeetiliselt kokku ei langenud, sest kuuest oli kohal neli, oleme seisukohal, et mõlemad eelnõud on väärilised alg materjalid Eesti Vabariigi põhiseaduse kujundamisel.

Mis puutub 1938.aasta põhiseaduse automaatsesse kehtivusse, siis minu arvates tuleb sellesse õigusakti suhtuda

suure lugupidamisega. Me ei poolda selle konkureerimist meie töö alusena, eelnõuna, kuid tema mehaaniline kehtestamine just nimelt nende teemade läbi ei tule praegu kõne allagi. Kogu õigussüsteem on teistsugune, õiguskorda reguleerivad struktuurid on vahepeal väga oluliselt muutunud või muudetud või moondunud. Ei ole võimalik asuda seisukohale, et meil kehtib praegu 1938.a. põhiseadus selles mõttes, et kõik, mis sellele järgnes, on Eestis olnud täiesti ebaseaduslik. Me satuksime väga keerulisse olukorda, kui arvestada seda, et sadu ja tuhandeid inimesi on okupatsioonivõimu struktuuride poolt ikkagi kohtulikus korras karistatud, väga palju on nende hulgas vargaid ja kehavigastuste tekitajaid ja muid õigusrikkujaid, kelle suhtes me ei ole veel praegu võimelised ega pädevad seisukohale asuma, et kogu see tegevus on olnud okupatsioonivõimude omavoli Eesti rahva kallal jne. sellest tulenevate õiguslike tagajärgedega.

Ma arvan, et me peame arukalt taastama oma õigussüsteemi alates põhiseadusest.

Juhataja: Aitäh, küsimusi ei ole. Härra Jürgenson, VII toimkonna esimees, palun.

K.Jürgenson: Austatud juhatus, lugupeetud kolleegid! Eelmine kord, kui arutluse all oli kaks eelnõu, 1938.a. põhiseaduse tekst ja Jüri Raidla juhitud ekspertide grupi tekst, siis kaasettekandes ma võrdlesin nende tekstide peatükke, milles käsitleti kohalikku omavalitsust. Nüüd, kui on lisandunud veel kolm teksti härrade Lepsi, Adamsi ja Kulboki poolt, siis ma paneksin aktsendi selle peatüki lühiseloomustusele. Nendele peatükkidele on iseloomulik see, et mida pikemalt küsimust lahti kirjutatakse, seda rohkem tekib küsimusi, vastuolusid ja mitmeti mõistmisi. Kui võtta hr. Adamsi esitatud tekst ja võrrelda seda hr. Kulboki esitatud tekstiga, siis viimane tekst on nii lühike, et seal oli raske mööda panna ja tekst on küllaltki lihtsalt arusaadav. Loomulikult on seal kohalike omavalitsuste õigusena sätestatud mitte maksude kehtestamine, vaid ainult maksude võtmine. Ma ei tea, kas see on nüüd tahtlik käsitus või on see kogemata sisse lipsanud rida.

Edasi on hr. Kulboki tekstis valitsuse ja kohalike omavalitsuste suhted sätestatud samuti nagu hr. Raidla juhitud

autorite tekstis, tähendab, Riigikogul on õigus valitsuse esildusel omavalitsuse tegevus peatada või tunnistada kehtetuks. Tõsi küll, hr. Raidla projektis oli see õigus antud presidendile samuti valitsuse ettepanekul. Nagu ma eelmine kord märkisin, on see üks diskussiooni objekt. Kui rääkida hr. Lepsi projektist, siis julgen siinkohal välja öelda arvamuse, et härra Lepsi projekti puhul me peaksime rääkima tegelikult duo Talvik-Kaljuvee projektist, millele hr. Leps on lisanud ainult ühe paragrahvi - riigi ja kohaliku omavalitsuse suhted realiseeruvad maksu ja investatsioonipoliitika kaudu. Talvik-Kaljuvee projektis on välja kujundatud kaheastmeline omavalitsuse süsteem koos mõlema vahel ebamääraselt ära jagatud pädevuste, õiguste ja muude suhetega. Nendele lisatud maksu ja investatsioonipoliitika kaudu teostatav võim hakkab realiseeruma loomulikult ülevalt alla ja seab sellega need omavalitsuse tasandil veelgi enam sõltuvusse.

Kuna täna oli põhi ettekanne hr. Adamsi projekti kohta, siis sellest lähemalt.

Kui alustada omavalitsuste kõige põletavamast küsimusest, tasandite arvust, siis nimetatud projektis on küsimus lahendatud, ma ütleksin, üsna omapäraselt. Asi hakkab pihta Tallinnast. Kogu probleem kasvab sealt välja ja pikemalt siin seda küsimust lahti rääkimata tahaksin märkida ainult seda, et mul oli hea võimalus mõni päev tagasi viibida Soomes seminaril, kus anti põhjalik ülevaade Soome omavalitsuse struktuurist ja samuti oli võimalus saada ülevaade kogu Skandinaavia maade omavalitsuste ülesehitusest, tööst ja funktsioneerimisest. Ja nii palju kui ma seal nende inimeste käest küsisin, seal oli inimesi ka Nõukogude Karjalaks nimetatud aladelt, jäi neile arusaamatuks meie probleem Tallinna linnaga ja seal võimu teostamisega omavalitsuse kaudu. Nimetati palju suuremaid struktuuriüksusi, nagu Helsinki, mille juhtimisega saadakse hakkama ühel tasandil ja kus ei ole mingeid probleeme võimu edasi delegeerimisega isegi täitevvõimu, mitte otsustusvõimu madalamale tasandile. Nad pidasid minu esitatud küsimust natuke kunstlikuks, see ei tohiks töö ja omavalitsuse õige korralduse puhul olla takistuseks.

Sellest kasvab välja ka hr. Adamsi projektis sisalduv

väike segadus, kuna Tallinna linna omavalitsuse üksusteks on linnaosad, kellel saab selle projekti järgi olema täis otsustusõigus, maksuõigus ja nad on seaduse järgi täielikult iseseisvad, mida oleks selle projekti järgi ka Tallinna üldine, teisel astmel üles ehitatud volikogu. See tähendab, et Tallinnas tekib sisuliselt sama olukord, mis on praegu maakonnas, kus nendes küsimustes valitseb tõsine segadus. Tahaks öelda, et kohalike omavalitsuste tasandite küsimus ei ole seotud mitte niivõrd nende moodustamisega. Kui te mäletate, siis mõnigi komisjoni esimees rääkis siin sellest, kuidas moodustada teise tasandi omavalitsuste esinduskogu, eelistati ühte moodustamist teisele, tegelikult on omavalitsuste küsimus milleski muus. Küsimus omavalitsustest ja tasanditest taandub sellele pädevusele ja nendele õigustele, mis nendele tasanditele antakse. Kui rääkida kohalikest omavalitsustest üldse, siis on võimalik neid laias laastus jaotada kaheks - tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud valitsemine. Seda ei ole vajalik pikemalt lahti rääkida, mida see endast kujutab. Kui me läheme ühetasandilisuse suunas, siis on meil valitsemine detsentraliseeritud, kahetasandilisuse suunas me läheme sisuliselt tsentraliseeritud valitsemise suunda.

Omavalitsuse olemust iseloomustab terve rida tunnuseid, kui me sellele omavalitsusele lisame ühe sõna - nimelt ta on rahva omavalitsus, see tähendab, et rahva omavalitsus teostab omavalitsuslikku võimu nende inimeste poolt ja nende inimeste jaoks, kes tema ellu kutsuvad ja kes tema territooriumil asuvad. Kui me sellise võimu kutsume ellu kahes eraldi kohas, siis ühtede ja samade isikute suhtes realiseerub omavalitsus kahes tsentris. Kui me kutsume ta ellu ühel tasandil, siis ka realiseerub ühes tsentris, kas siis vallas või maakonnas.

Olenemata sellest, kuhu on koondatud omavalitsuse olemus, kas maakonna, riigi isegi või valla tasemele, on omavalitsusel terve rida tunnuseid. Esiteks maksude ja koormiste kehtestamise õigus. See puudutaks nii riiklikult kehtestatud makse kui ka makse ja koormisi, mida kehtestab omavalitsus.

Üheks omavalitsuse tunnuseks on need raamid, milles ta tegutseb. Omavalitsuse tegevusvaldkonnad jagunevad üldisteks ja seadusega ettenähtud valdkondadeks. Kui me käsitleme omavalitsust

kui kohaliku elu korraldamise mehhanismi, siis üldine tegevusala omavalitsuse pädevuse piirkonnas tuleneb sellest. See tähendab, et omavalitsus on kohaliku elu küsimuste otsustamises vaba.

Seadusega ettenähtud küsimuste ring on nende seaduste poolt reglementeeritud ja on kohalikule omavalitsusele kohustuslik. Sinna kuuluvad enamasti küsimused, mis puudutavad haridust, tervishoidu, kindlustust jne.

Kolmandaks põhiliseks omavalitsuse õiguseks on säte, et omavalitsusele ei saa panna lisaülesandeid ja kohustusi, samuti piirata tema pädevust muidu, kui ainult seaduses ettenähtud korras.

Neljandaks on demokraatia vorm omavalitsuse realiseerimise tasandil, kas me läheme esindusdemokraatia või otsese demokraatia teed. Praegu on selle küsimuse püstitamine võib-olla natuke kunstlik, sest me oleme vaikival nõusolekul võtnud omaks esindusdemokraatia omavalitsusorganites. Kuid põhimõtteliselt on võimalik ka teine vorm.

Üheks laiaks probleemiks omavalitsusstruktuurides on ametiisikute määramise küsimus ja esindajate ehk volitatud isikute küsimus. See viib meid ametite võimaliku lahutamiseni omavalitsustasandil. Küsimus on selles, kes teostab konkreetset sätestatud võimu omavalitsuse piirkonnas. Kui me valime selle teostajaks ja selle etteotsa ametiisiku, siis me võime saada otsestest valimistest halvema tulemuse. Küsimus puudutab vallavanema valimist kas otsestest valimistest või volikogu poolt, kui me need ametid volikogu esimehest saame eraldada. Küsimus on lihtsalt selles, kas me tahame saada tugevamat ametiisikut. Siin on küsimus ka veel selles, et omavalitsuse kahel rollil on maailmas tegelikult kaks sisu. Üks on omavalitsuse teostamine. Vähem märgitud roll, mis hakkab ka meil üha enam ilmema, on omavalitsuse poliitiline roll. Kui rääkida veel omavalitsusest, siis omavalitsuse tunnuseks on ka iseseisva eelarve moodustamine. Kui me läheme seda teed, nagu on ka hr. Adamsi projektis ja paljudes teistes projektides, kus...

Juhataja: Hr. Jürgenson, ma väga vabandan teie ees. Te olete kulutanud 13 minutit. Kui palju on vaja aega juurde?

K. Jürgenson: 2 minutit ja ma lõpetan.

Juhataja: Palun.

K.Jürgenson: Aitäh. Küsimus on eelarvest ja selle moodustamisest. Ühetasandilise omavalitsuse puhul moodustatakse omavalitsuse tasandi eelarve iseseisvalt ja tema täitmine on iseseisev. Kui me paneme selle kahele tasandile, siis teostub see kahel tasandil.

Nüüd võib-olla mõni sõna üldse kõikidest projektidest. Komisjon on seisukohal, et kõikidest projektidest on võimalik leida piisavalt häid mõtteid ja seisukohti ning me ei annaks praegu ühelegi projektile eelistust, jätame endale vabaduse koostada see peatükk kõikide projektides sisalduvate mõtete süsteesi kaudu.

On paar küsimust, mis omavalitsuse peatükist põhimõtteliselt välja lähevad. Need on presidendi pädevus või riigipea pädevus omavalitsuse suhtes, see veel puudutas omavalitsuste peatamist. Edasi maavanema määramine ja kohale kinnitamine. Ja samuti pealinna küsimus. Need on ilmselt küsimused, mis meil tuleb kooskõlastada ja läbi rääkida vastavate toimkondadega ning kui on kinnitatud konkreetne alustekst, siis me saame konkreetse tekstiga tööle hakata ja pakume välja omapoolse variandi, kuid see ei tugine ilmselt ühelegi konkreetsele tekstile. Aitäh.

Juhataja: Aitäh VII toimkonnale! Aitäh, hr. Jürgenson! Ka teile ei ole küsimusi.

Lugupeetud Assamblee liikmed, me oleme ammendanud ka päevakorrapunkti 1.2. Enne kui läheme lõunavaheajale, alustame järgmist päevakorrapunkti. Teatavasti moodustas Assamblee juhatus ekspertarvamuse saamiseks 4-liikmelise ekspertkomisjoni koosseisus: härrad Rebane, Uiboopuu, Kiris ja Jaan Kross. Täna on võimalik juhatusel tutvustada teile arvamust Eesti Vabariigi Põhiseaduslikule Assambleele esitatud projektide kohta. See arvamus on teie kaustas. Annan esimesena sõna nimetatud arvamuse selgitamiseks Akadeemilise õigusteaduse Seltsi esimehele professor Rebasele. Palun.

Prof.Rebane: Härra juhataja, lugupeetud Assamblee liikmed, daamid ja härrad!

Ekspertide arvamus on teile kätte jagatud. Mul ei ole

siia palju lisada. Eksperdid on arvamusel, et 1938.a. põhiseadus on jõus, kuid ta ei toimi ja tema rakendamine ei ole võimalik, sest need struktuurid, mis selles põhiseaduses on ette nähtud, ei ole lihtsalt moodustatavad. Näiteks Riiginõukogu selles koosseisus, nagu see on ette nähtud. Kutseomavalitsused ja mõned teised. Peab märkima, et 1938.a. põhiseadus on mõnes osas lootusetult vananenud. See käib ka kodanike põhiõiguste ja vabaduste kohta. Sellel ajal, kui 1938.a. põhiseadus kehtestati, ei olnud veel neid rahvusvahelisi õiguslikke dokumente, milles inimõigused, kodanike poliitilised, kultuurilised ja teised õigused on ette nähtud ja sellepärast siin on suured lüngad. Peab märkima, et 1938.a. põhiseaduses sisaldasid mitmed konjunktuaarsed normid. See käib näiteks selle peatüki kohta, mis käsitleb riigikaitset. On mitu paragrahvi, mis on kirjutatud spetsiaalselt Laidoneri kui kaitseväge ülemjuhataja jaoks, selleks et tema positsiooni riigis kõrgemana näidata. Muidugi neid sellel kujul taastada ei saa.

Eksperdid on arvamusel, et kõik see ei tekita uue põhiseaduse eelnõu väljatöötamist ja ka kehtestamist, sest kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas ja see printsiip on selgesti kirjas ka rahvusvahelistes paktides. Rahvusvahelises paktis kodanike, kodaniku ja poliitiliste õiguste kohta on öeldud, et kõigil rahvastel on enesemääramisõigus, seetõttu kehtestavad nad vabalt oma poliitilise staatuse ning kindlustavad vabalt oma majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise arengu. Seda teeb rahvas.

Selles ekspertarvamuses on esitatud seisukoht ka põhiseaduse projektide kohta. Võib öelda, et mõningad projektide peatükid on suhteliselt autonoomsed ja nende peatükkide raamides on võimalik anda eelistust ühele või teisele projektile, sõltumata sellest, milline on üldhinnang ühele või teisele projektile. Näiteks seesamagi peatükk "Kodanike põhiõigused ja põhivabadused", võib-olla ka peatükk kohtute kohta, õiguskantsleri kohta. Need on omaette käsitletavad ja eks Assamblee selles küsimuses võtab seisukoha. Ma tahtsin peatuda ainult kahel küsimusel.

Esiteks kodanike põhiõiguste ja -vabaduste kohta käiv

peatükk. Huvitav on vaadata, kui palju sellele peatükile ühes või teises peatükis tähelepanu pööratakse. Hr. Raidla töögrupi projektis on sellele pühendatud 44 paragrahvi, hr. Lepsi projektis 27, hr. Adamsi projektis 26, Talviku-Kaljuvee projektis 14, 1938.a. projektis 26. Ülddeklaratsiooni, poliitiliste ja kodanikuõiguste, kultuuriliste, majanduslike õiguste analüüs näitab, et paragrahve, mis on pühendatud kodanike põhiõigustele, -vabadustele ja kohustustele, tuleb üle 50, 50 või 55, ja selles mõttes kõigil nendel projektidel on omad olulised lüngad.

Teine küsimus, mis on lahtine ja mis on ebamääraselt lahendatud ka 1938.a. põhiseaduses, on õigussüsteemi küsimus ja nimelt normatiivaktide jõuvahekorra küsimus, siin on vertikaalne astendus ja teiselt poolt nende aktide vertikaalne vahekord, üksikute ametkondade, üksikute struktuuride pädevus aktide vastuvõtmisel ja erinevate struktuuride samajõuliste aktide vahekorra küsimus. Selle kõrval on kõigis projektides mööda mindud küsimusest, missuguses vahekorras on siseriiklikud normatiivaktid rahvusvahelise õiguse normidega, kuidas siin vastuolud lahendatakse. See on küsimus, millele kõigis projektides ei ole pööratud küllaldaselt tähelepanu.

Seoses põhiõiguste ja vabadustega peab veel märkima, et Eesti valitsemise ajutise korra aluste seaduses on öeldud, et Eesti vabariigi elanike poliitilised õigused ja vabadused määratakse eraldi aktiga, kooskõlas rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetega. See tähendab, et kui siin ka eraldi akti vastu ei võeta, on sel nii siseriiklik kui ka rahvusvaheline õiguslik tähtsus. Kuid see on küsimus, millele ekspertide arvates tuleb väga tõsiselt tähelepanu pöörata.

Juhataja: Aitäh, hr. Rebane! Suur tänu. Meil on selline kokkulepe, mis on fikseeritud reglemendis, et sõnavõtjatele küsimusi ei esitata, hr. Saatpalu.

Kell 14.00 algab lõunavaheaeg, kuid enne palun ära kuulata kaks teadet.

Esiteks. Pr. Anu Laido palub nendel Assamblee liikmetel, kes soovivad homme lõunastada Rataskaevus, sellest talle teatada. Seda peaks tegema enne, kui te lähete sööma.

Teiseks. Hr. Kaido Kama palub, et kohe koguneksid

korrus kõrgemale nn. koroon saali valimisliidu "Isamaa" liikmed ja ka nende parteide liikmed, kes on selle liiduga ühinenud või toetavad seda!

Lõunavaheaeg. Me kohtume uuesti kell 15.00.

L õ u n a v a h e a e g

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kell on 15.01, istuge palun oma kohtadele, alustame tööga. Kohaloleku kontroll. Kohal on 38 Põhiseadusliku Assamblee liiget, kuid paraku on olukord selline, et 38 Assamblee liiget siiski saalis ei ole, sest osa meie kolleege esinevad saalis mitme eest. Mul on palve seda mitte enam teha ja kordame kohaloleku kontrolli. Palun veel kord kohaloleku kontrolli.

Täna. Kohal on 38 Assamblee liiget. Töö jätkub päevakorrapunkti 1.3. raames. Sõna soovib kõigepealt hr. Kaalep. Ma selgitan: kui sõna võetakse kohalt, on selleks aega 2 minutit, kui sõnavõttuks tullakse puliti, on aega 7 minutit. Hr. Kaalep. Palun, sõnavõtt puldist.

A.Kaalep: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kuulates ettekandeid enne vaheaega, tegin ma ühe huvitava tähelepaneku. Kui meie ütleksime kellelegi lause: anna mulle nõu!, siis arvatavasti keegi ei eksiks ja ei ütleks, anna mulle nõud. Nüüd aga kuulsin ma näiteks ühes ettekandes osastavat käänat sõnast "eelnõu" kogu aeg "eelnõud" ja "eelnõud". Üksainuke kord ta ütles "eelnõu". See tähelepanek pani mu mõtlema sellele, et meie keelekultuur on nõrk. Ja kui me teeme nüüd põhiseadust, peaksime saama ju lõpptulemuseks teksti, mida võiks koolis lastele õpetada. Muusead ka kui head õigusteadusliku eesti keele näidet. Ükski esitatud põhiseaduse projektidest ei ole selline, mida näiteks kaastööna ajakirjas "Adadeemia" saaks avaldada ilma meie keeleteimetajate kaunis tõhusa tööta. Ja ka 1938.a. põhiseadus ei ole kõige paremas eesti keeles. Keeleliselt parim põhiseadus on 1920.a. põhiseadus, mis on ilus, selleaegse, veel kohmaka, veel lõplikult kultuurkeeleks lihvimata keele mälestis. Sellisena on seda väga huvitav lugeda.

Ja nüüd teeksin ma mõtlemiseks niisugused ettepanekud.

Kas moodustada veel üks toimkond valmiva põhiseaduse põhjalikuks keeleliseks toimetamiseks? Praegu näib saalis olevat neli eesti filoloogiat lõpetanud inimest, kes võiksid ju selle tööga hakkama saada, aga võib-olla veel õigem oleks esitada põhiseaduse projekt valmiskujul meie Riiklikule Keeleametile.

Ja sellega seoses veel üks asi, mis vajaks täna ehk isegi otsustust ja võib-olla isegi hääletamist. Ma kirjutasin ajalehes "Postimees", et nimetus "põhiseaduslik assamblee" ei ole keeleliselt korrektne. Esimese koosoleku järel pöördusime mina ja Sulev Vahtre järelepärimisega Eesti Keeleameti poole ja palusime selle seisukohta. Eesti Riiklik Keeleamet esitas oma seisukoha, arvates, et eesti keele seisukohalt oleks meie kogu kõige sobivamaks nimeks "Põhiseaduse Kogu" või "Põhiseaduskogu". Sellele on järgnenud Eesti Vabariigi Ülemnõukogu juhatuse otsus, mille ära kiri Ü.Nugise allkirjaga saadeti minule ja Sulev Vahtrele. Ma loen selle ette, see ei ole pikk.

"Pidada Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee nimetuse muutmist mitteotstarbekohaseks, kuna see tooks kaasa Eesti Vabariigi Ülemnõukogu käesoleva aasta 20.augusti otsuse revideerimise ning kuna ka sisuliselt on Assamblee nimetus kohasem kogule, mis ühendab kaht erinevat esinduskogu." Muide, selles tekstis teeksin ma ka kaks keelelist parandust. Ma paneksin ette (pidades silmas sedasama kaalutlust, et revideerimine oleks võimalikult minimaalne) mitte muuta meie kogu nimetust, küll aga teha puht-keeleline parandus ja edaspidi nimetada meie kogu Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assambleeks. Tarvitada selle koha peal omadussõna "põhiseaduslik" on tõesti tüüpiline russitsism, millest muide meie igapäevane, eriti meie ajalehtede keel lausa kubiseb. Korrektses eesti keeles oleks see Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee.

Kas see ettepanek panna hääletusele ja täna läbi hääletada, see on minu arvates koosoleku juhatuse kaaluda, aga sellise ettepaneku ma teeksin. Niisiis mitte muuta, vaid teha minimaalne keeleline parandus. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Suur tänu. Palun hr. Erm, tuletan meelde, kohalt 2 minutit, puldist 7 minutit. Palun.

A.Erm: Lugupeetud juhatus, lugupeetud Assamblee

liikmed! Tahaksin pöörata tähelepanu kahele momendile meie töös ja esitatud põhiseaduse eelnõudes.

Esimene moment puudutab suhtumist 1938.a. põhiseadusesse. Minu meelest on see põhiseadus, mis on kogu aeg kehtinud ja kehtib siiani, iseküsimus on see, kas meil on võimaldatud selle järgi elada või mitte. Samal ajal tuleb ühineda eelkõnelejatega, et selle tasakaalustamine niisugusel kujul, nagu ta praegu on, on praegusel momendil väga komplitseeritud ja sellepärast tahaksin toetada seda ettepanekut, et me ei hakkaks hääletama kehtivat põhiseadust võrdväärset teiste esitatud eelnõudega. Tähendab, see oleks nagu selle põhiseaduse tähtsuse minimiseerimine.

Teine moment, millele tahaksin tähelepanu pöörata, on see, millest Kalle Jürgenson siin väga pikalt rääkis. Minu meelkest ta natuke eksis, kui ta ütles, et hr. Adamsi eelnõus on väga pikalt räägitud Tallinna omavalitsemisest, projektis on Tallinna omavalitsemise kohta ainult üks lause. Tallinnas on esimese tasandi omavalitsuse üksuseks linnaosa. Ma ei taha laskuda siin vaidlusse nende inimestega, kes elavad maal ja kes kindlasti tunnevad valdade ja maakondade probleeme lähemalt. Ka mulle tundub, et põhiline võim, põhiline otsustamine peaks igal juhul toimuma vallas ja ma ei oskagi öelda, kas ongi mingisugust maavolikogu üldse vaja ja kas ta peab olema delegeeritud või valitud. Aga ma tahaksin rääkida sellest, mida ma tean täpsemalt - olukorrast Tallinnas. Ma olen jõudnud järeldusele, et vähemalt meie tingimustes nii suurt linna nagu Tallinn ei ole võimalik juhtida ühest punktist. Kui Tallinnal on ainult üks volikogu, linna volikogu, nagu see praegu on, siis sellisel juhul on kodaniku õigused kaitsmata. Näiteks Merivälja, Mähe, Pirita - täiesti omaette rajoon oma spetsiifikaga, oma probleemidega. Linnavolikogus esindab seda rajooni üks saadik 68-st. Mul on retooriline küsimus: kuidas see üks saadik suudab kaitsta nende inimeste elu, selle rajooni huve! Selles mõttes ei saa praegu läheneda Tallinnale nii nagu võib-olla maakondadele ja tänu sellele on ka see lause siin sees. Ma tahaksin siiski rõhutada, et me peame jätma võimaluse mitte ainult Tallinna linnale, võib-olla ka teistele linnadele (ma ei tunne nende probleeme nii

hästi, et ma võiksin seda öelda) tuua võim ikkagi natuke madalamale, et võim ei oleks ainult Raekojas ja ainult Toompeal. See oli põhiline, mis mul öelda oli. Tänan.

Juhataja: Aitäh, hr. Erm, järgmisena saab sõna hr. Tarto, palun.

E.Tarto: Lugupeetuid juhatus, kallid kolleegid! Täna on siin korduvalt kõlanud niisugune väide, et on väga raske või peaaegu võimatu taastada põhiseaduslikku korda sisemiselt. Ma ütleksin, et raske küll, aga mitte võimatu. Aga see ei ole üldse meie töö eesmärk. Praegu on tekitanud piikide murdmist juba kulisside taga 1938.a. põhiseaduse teksti eelnõu aluseks võtmine. Ma arvan, et kui Assamblee tahab seda teha, võib seda teha, sest need väited, et olemasolevat kehtivat põhiseadust ei või aluseks võtta, ei ole ju õiged. Seda teevad kõik maailma rahvad, kui nad parandavad või täiendavad jne. Siis on öeldud, et kui see põhiseaduse eelnõu saab vähem hääli, vähendab see põhiseaduse tähtsust. Ma ei usu seda, see on niivõrd tugev, et see ei vähenda tähtsust. Võib-olla mõni arvab, et tema tähtsust vähendab, kui ta vastu hääletab.

Oli sellega kuidas oli, aga meie neli eelnõu esitajat palume see eelnõu panna hääletamisele, kas koos teistega või läheb hääletamisele see projekt, mis soiin välja jagati. Põhiseadusliku Assamblee otsus, mis koosneb kahest punktist - Eesti Vabariigi 1938.a. kehtestatud põhiseadus on ilmselt jõus, kuid ei toimi. Jah, muidugi, meie oleme samuti selle poolt. Teise punkti poolt me oleme samuti. Kuid siin puudub kolmas punkt. Puudub see, mille üle vaieldakse: kas see võtta eelnõuna aluseks või mitte? Juhul kui hakatakse seda projekti hääletama, siis ma palun hääletada eraldi esimene punkt, teine punkt ja lisada ka kolmas, mille üle käib vaidlus. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu, hr. Tarto! Sõna soovib hr. Sulev Vahtre, palun.

S.Vahtre: Austatud juhatus, lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed! Rõhutades veelkordselt, et küsimus on selles, missugune eelnõu võtta aluseks, ma arvan, et muidugi kõige kaalukamad on selles küsimuses juristide arvamus, aga võib-olla on oma sõna öelda ka ajaloolastel. Minu arvates hr. Adamsi

esitatud eelnõus on kõige rohkem ja kõige paremini arvestatud ajaloo kogemusi, 1920. ja 1938.a. põhiseaduse nii tugevaid kui ka nõrku külgi, kasutades just tugevaid ja kõrvale jättes nõrku külgi. Sellest lähtuvalt on võimude tasakaalustatusele pööratud erilist tähelepanu ja see on kõige õnnestunumalt lahendatud. Teiseks on arvestatud väga hästi ka tänapäevaseid muutusi - teises peatükis, kus erilist rõhku on pööratud inimõigustele, ja veel mitmes teises küsimuses, nagu näiteks Riigikogu ja presidendi ametiaja kestus. Täna.

Juhataja: Suur tänu. Täna eriti aja kokkuhoiu eest. Hr. Kama, palun.

K.Kama: Lugupeetud Assamblee! Tahan võtta sõna 1938.a. põhiseaduse küsimuses ja kahjuks pean praegu oponeerima oma erakonna esimehe hr. Tarto sõnavõtule. Tarto vaide, et ka mujal maailmas võetakse teie tekst aluseks ja viiakse sinna sisse parandused, on põhimõtteliselt õige, aga viiakse parandused sisse selles korras, mida põhiseadus ette näeb. Ma juhin tähelepanu, et 1938.a. põhiseaduses on see kord äärmiselt keerukas ja selle rakendamine väga komplitseeritud. Ka mina arvan, et kehtivat põhiseadust ei saa käsitleda ühe alternatiivse projektina. Kui taoline asi pannakse hääletusele, siis ma ei pea võimalikuks selles hääletuses osaleda, nii nagu ka väga mitmed teised saalis viibijad. Ma teeksin juhatusetele sellise ettepaneku, et taolisest komplitseeritud olukorrast, kus me praegu oleme, välja tulla. Ma arvan, et taolise ettepaneku läbihääletamine madaldaks meie kogu vääriskust. Kas protseduuriliselt oleks võimalik, et me hääletamise eel võtaksime vastu Assamblee otsuse, kas üldse kehtivat põhiseadust ühe variandina hääletusele panna.

Juhataja: Aitäh, hr. Kama. Me ei ole veel jõudnud 2. päevakorrapunktini ja loomulikult on juhatus tänulik nende ettepanekute eest. Sõna soovib hr. Saatpalu.

V.Saatpalu: Lugupeetud Assamblee liikmed ja külalised! Ma tahaksin põhjendada seda, miks ma jään hääletamisel erapooletuks. Pragmaatikuna toetan neid seisukohti, mida on välja öeldud seoses 1938.a. 1.jaanuarist kehtima hakanud Eesti Vabariigi põhiseaduse taaskandamisega. Muuseas professor Uibopuu seisukoht 7.oktoobri "Postimehes" ühtib selle seisukohaga

tänases meile pakutud versioonis, see on mõneti teistlaadi. Seejuures peaks siis Assamblee ülesandeks olema Ülemnõukogule selle põhiseaduse rakendamise seaduseelnõu esitamine. Muudatuste eelnõu sisaldaks kõige hädavajalikumaid puhtjuriidilisi, keelelisi ja valimisseadusest tingitud muudatusi, mitte aga poliitilisi täiendusi ja muudatusi teljel parlamentaarne-presidentaalne. Ettepanekud esitaksid meile kinnitamiseks juristid ja keelemehed, edasine põhiseadusega tegelemine jäägu juba valitava Riigivolikogu kompetentsi, siis me pääseksime asjatutest kulutustest, mis on vajalikud rahvahääletuse korraldamiseks.

Täitmata on Ülemnõukogu otsus, mis kohustas vastu võtma Eesti valitsemise ajutist korda, selle ajutise korra aluste vastuvõtmiseni siiski jõuti. See valitsemise kord oleks endast sisuliselt kujutanud põhiseaduse seda osa, mis käsitleb kõrgema riigivõimu moodustamist. Ta jäi vastu võtmata põhjusel, et ei jõutud kokkuleppele võimu lahususe põhimõtetes. Nüüd oleme heausksetena siia kogunenud, et kirjutada valmis põhiseaduse eelnõu. Minu sügava veendumuse kohaselt on Eesti riigis praegu tähtsamaid lahendust ootavaid probleeme, kui seda on uus põhiseadus, millele paraku kümned poliitikud siin saalis ja komisjonides aega kulutavad. Olen ma oma elus palju merd sõitnud, sealjuures ka kaptenina, ja ma tean, et kui torm undab vantides ja ümberringi vahutab, siis pole õige aeg meresõidu koodeksi või võidupurjetamise määrustiku lugemiseks, veel vähem nende muutmiseks. Siis tuleb laeva juhtida ja ma tean, mida tähendab vastutus inimeste elu ja laeva säilitamise eest. Nagu te teate, on olemas mõiste, "riigilaev", ja Eesti riik pole erand.

Pean seda, millega me teiega siin saalis tegeleme, mõneti vastutustundetuks olukorras, kus riik vajab taolist ajurünnakut hoopis teiste märksõnade all, et käivitada majandus ja sellele toetuvad teised ühiskonnaelu valdkonnad.

Elukutselise poliitikuna kohustati mind sellesse kogusse kandideerima. Nüüd olen ma siin, kuid sisuliselt kahestunud. Kohusetunne käsib mind Assamblee töös osaleda, mõistus tõrgub selle töö vajalikkust põhjendamast.

Minu arust riikluse teel on verstaposte, mille suhtes

teatud ajaloolises situatsioonis ei saa olla kompromisse. Eesti riigil on nendeks verstapostideks tema põhiseadus ja kodakondsuse seadus. Ma kutsun teid üles lähtuma sellest tõsiasjast ja eelöeldust ei tule mingil määral lugeda välja seda, et ma esitatud põhiseaduse eelnõu koostajatesse suhtun halvustavalt, vastupidi, neile tuleb kahtlemata öelda suur tänu tehtud töö eest, mis on kahtlemata kantud kõige parematest soovidest. Ja see töö leiab kindlasti kasutamist siis, kui riigilaev on jälle jõudnud vabamasse vette. Nendel põhjustel ma jään ükskõik millise eelnõu hääletamisele panemisel erapooletuks. Ma tänan teid tähelepanu eest.

Juhataja: Aitäh, hr.Saatpalu. Sõna saab hr. Lauri Vahtre.

L.Vahtre: Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Julgen eelkõnelejale vastu vaielda. Tegevus, millega me siin oma päevi veedame, on siiski väga vajalik. Teiseks on märkus 1938.a. põhiseaduse kohta. Me saame seda võtta töö aluseks ja hääletada koos teistega, sellepärast et see põhiseadus on vaadeldav lihtsalt kui tekst. Üks tekst viie hulgast. Kõigil nendel tekstidel on teatavad omadused, meie kohus on nende hulgast valida see õige, mille alusel igaühe isikliku arvamus järgi on kõige parem teha tema ideaalpõhiseadust. Kui me võtame ta hääletusele võrdväärselt teistega, siis ei muuda see meie 1938.a. põhiseadust kehtetumaks kui see asjaolu, et me pole seda põhiseadust kehtetumaks kui see asjaolu, et me pole seda põhiseadust 50 aastat täitnud. Ja kui juba see 50-aastane mittetäitmine pole seda kehtetuks muutnud, siis selle kasutamine hääletamisel ei tee seda ammugi kehtetuks. Tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Aitäh. Sõnavõtuks registreerunud Assamblee liikmeid rohkem ei ole. Hr. Salum, palun.

V.Salum: Ühte tehes ei tohi me teist tegemata jätta. Põhiseadust on vaja viimistleda ja teha, aga samas tuleb seda ka rakendada, tähendab, kehtivat põhiseadust. Ja me ei saa rakendada ja samal ajal muuta, siis muutub vaieldavaks selle põhiseaduse rakendamine. Sellepärast ma arvan, et Põhiseaduse Assamblee töösse tuleks lülitada põhiseaduse rakendamise seadus üleminekuperioodil, selle eelnõu väljatöötamine kuuluks ka meie

kompetentsi, sest meie ei ela ideaalses ruumis, mingis elevandi-
 luust tornis, vaid karedas maailmas, kus korrupsioon, võimuvõitlus on omandanud juba rahvusvahelise skandaali maigu. Nii et me peame mõlemaga tegelema ja seepärast tuleks tõsiselt jätkata tööd just Jüri Adamsi eelnõu alusel, kuna Raidla ja selle autorite kollektiivi eelnõus on väga palju nõukogulike struktuuride säilitamise tendentse ja see ei ole nii parlamentaarne, vaid on liialt presidentaalne ja selletõttu ei oleks see kõige sobivam.

Juhataja: Aitäh. Pr. Aaskivi, palun.

Ü.Aaskivi: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin ühineda kõigi nende argumentidega, mis nii täna kui ka varasematel istungitel on öeldud selle kohta, miks 1938.a. põhiseadus ei saa olla võrdseks dokumendiks meie eelnõude konkursshääletusel. Rõna on kuus meie kolleegi esitanud Põhiseadusliku Assamblee otsuse projekti, mis käsitleb sedasama küsimust. Mul on selle otsuse kohta paar märkust. Kõigepealt, pange tähele, see otsus koosneb kahest punktist, millest esimene ütleb, et Põhiseaduslik Assamblee otsustab, et Eesti Vabariigi 1938.a. põhiseadus on endiselt jõus, kuid ei toimi. Lugupeetud kolleegid, kas see on Põhiseadusliku Assamblee otsustamise küsimus?

Teiseks. Teine punkt ühelt poolt kordab Ülemnõukogu otsust Põhiseadusliku Assamblee ülesannete kohta ja teisest küljest püüab juba enne konkurssi lahendada ära konkursi tulemuse. Seetõttu ei saa kuidagi minu arvates seda otsust sellisel kujul küll hääletusele panna, kuigi ma aian ka neid tagamaid ja põhjusi, miks selline tekst meie laudadel on, aga sellisel kujul minu arvates seda küll toetada ei saa.

Kuidas sellest olukorrast välja tulla? Võib-olla oleks mingisugune kompromisslahendus see, kui hääletada enne eelnõude konkurssi läbi selline ettepanek, et Põhiseaduslik Assamblee peab tingimusteta vajalikuks, et väljatöötatava Põhiseadusliku Assamblee preambulas oleks viide 1938.a. põhiseadusele või meie riikluse järjepidevuse tunnusele. Ma olen täiesti kindel, et kui selline hääletus läbi viiakse, leiab see Assamblee enamuse toetuse. Võib-olla oleks see praeguse, ausalt öeldes, väga kumma-

lise olukorra lahendus. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja: Aitäh. Hr. Korrovits, palun.

V.Korrovits: Lugupeetud juhatus, austatud Assamblee, daamid ja härrad! Meie ees on 5 põhiseaduse eelnõu, sealhulgas 1938.aasta põhiseadus.

Kui me läheme edasi seda teed, satume ummikusse. Juriidiliselt kehtib 1938.a. põhiseadus praegugi ja seda kas või lähtudes Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 20.augusti 1991.aasta otsusest Eesti riikliku iseseisvuse kohta, mis lähtub Eesti Vabariigi järjekestvusest rahvusvahelise õiguse subjektina. Nimelt nii on sõnastatud selle otsuse esimene lause. Eesti Vabariigi järjekestvusest rahvusvahelise õiguse subjektina tuleneb ainult Eesti Vabariigi taastamine, aga mitte mingi uue riikliku moodustise loomine, olgu see kolmas vabariik või mõni muu vaba või mittevaba riik. Praegusel Ülemnõukogul ja Edgar Savisaare valitsusel on rahvusvahelise õiguse alusel vägagi piiratud funktsioonid. Ta peab haldama maad ja ei tohi minna kardinaalselt vastuollu Eesti riigis kehtivate seadustega. See on ka üks põhjusi, miks nende tegevus ei ole efektiivne. Praeguse Ülemnõukogu ja valitsuse õigusliku seisundi kohta on oma arvamus õigusteaduse doktoril Uno Ruusil, mis on mõnes mõttes, ma toonitan, et just mõnes mõttes, huvipakkuv. Ma tooksin sellest tsitaadi. Nende praegune õiguslik seisund on analoogne tsiviilõiguse volitu toimija omaga.

"Volitu toimimine on õiguspärane ainult siis, kui ta mitte üksi pole peremehe huvides, vaid ta vastab peremehe tõelisele või mõistlikult oletatavale tahtele. Iga liialdus on õigusvastane, m see tähendab, kõik volitud toimimised, mis ei ole peremehe huvides või milles ei saa mõistlikult oletada peremehe tahet, on õigusvastased volitud toimimised. Näiteks kui keegi peremehe pikemal äraolekul avastab, et maja katus lekib, on ta õigustatud oletama, et katuse kohene parandamine oleks peremehe huvides. Nii tehes on tal ka õigus nõuda peremehelt oma kulude tasumist. Aga vaevalt oleks tal õigus lasta uus katus panna, rääkimata maja ümberehitamisest või lammutamisest.

Tsiviilõigusliku ja riigiõigusliku volitu toimimise vaheks on, et tsiviilõiguslik õigusvastane tegevus, õigusvastane

volitu toimija on kohustatud kahjutasuks, aga riigiõiguslikku volitud toimet kriminaalseadustik karmilt karistab."

Sellest, et 1938.a. põhiseadus kehtib juriidiliselt, ei järgne muidugi veel, et see toimib. Meil pole seda rakendatud ja vaevalt on mõtet seda antud kujul praegu rakendada. Meie Ülesanne ongi välja töötada põhiseadus, mida oleks otstarbekas rakendada. Ka rakendamine ei tohi olla vastuolus 1938.aasta põhiseadusega. Ja põhiseadust saab vastu võtta rahvahääletuse teel ainult tingimusel, et rahvas oleks Eesti Vabariigi seaduslikud kodanikud ja nende järeltulijad. Põhiseaduse peab kinnitama sama kodanikkonna valitud Riigikogus. Siit tuleneb järeldus, et kodakondsusseadust saab vastu võtta vaid Riigikogu. Meil on praegu aga tarvis lahendada otseselt Assamblee töösse puutuv küsimus. Eelöeldust lähtudes saab meie konkreetne tegevus seisneda üksnes järgnevas. Töö aluseks võetavad eelnõud saame valida vaid 4 projekti hulgast, mis on muuseas kõik enamal või vähemal määral koostatud 1938.aasta põhiseaduse järgi. Selleks ei saa olla 1938.aasta põhiseadus, mis selles suhtes on väljaspool igasugust konkurentsi, ning antud küsimuse hääletamisel mina isiklikult sellest osa ei võta. Esitatud eelnõudest on kõige lähemalt sellele, millisena me tahaksime näha Eesti tulevast põhiseadust, Jüri Adamsi eelnõu ja see tuleks meil võtta oma töös aluseks. Tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Aitäh. Härra Talve.

J.-H. Talve: Ma võtsin oma sõnavõtusoovi tagasi.

Juhataja: Tänan. Assamblee liikmetel rohkem sõnavõtusoove ei ole. Ma vabandan, härra Fjuk, palun.

I. Fjuk: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Täna on meil kavas hääletada, millise eelnõu me võtame aluseks. Tuletan meelde, et meie toimkonnas arutasime ka sellist võimalust, kas leppida põhiseaduse eelnõu esitanud kollektiividega kokku järgmised mängureeglid: pärast seda, kui Assamblee on hääletanud ühe nende eelnõudest aluseks, kaotab kollektiiv kui autor õiguse seda enam tagasi võtta. See võimaldab meil töötada eelnõu kallal vastutustundega ja pörkamata samas teatud autoriõiguse küsimustele. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, härra Fjuk. Sõnavõtusoove rohkem ei

ole. Vastavalt reglemendile on kõigi projektide autoritel õigus lõppsõnaks. Lõppsõna peab mahtuma 7 minuti raamesse. Lõppsõnaks on võimalus kõigil autoritel vastavalt eelnõude laekumise järjekorrale. Esimesena laekus härra Jüri Raidla ja autorite kollektiivi projekt. Kas härra Jüri Raidla soovib lõppsõna? Palun, härra Raidla.

J.Raidla: Lugupeetud juhataja, lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed! Suur osa tehtavast tööst on praeguseks hetkeks jõudnud seljataha, et anda ruumi uuele tööetapile. Ilmselt on läbi jõutud analüüysida ja kaaluda väga suur hulk probleeme, sealhulgas ka teile esitatud eelnõud. Ja nagu tänastest sõnavõttudest ja ettekannetest võib järeldada, on üks oluline küsimus, mis vajab otsustamist enne Assamblee töö järgmist etappi, on tehtud ja tehtava töö suhe 1937.aasta põhiseadusega. 1937.aasta põhiseadus on Eesti Vabariigi kodanike poolt vahendatud demokraatia kaudu vastu võetud põhiseadus. Seda ei ole muudetud, see ei ole tühistatud, ei okupatsioon ega anneksioon pole seda muutnud ega saanudki muuta. Sellest tuleneb järgmine järeldus, et 1937.aasta põhiseadus on jõus, kuid tänasel päeval faktiliselt Eesti territooriumil ei toimi. Kui tunnustada seda loogikat, mis eelnevalt lühikeses arutelus sisaldus, siis on ülimalt problemaatiline ettepanek võtta uue põhiseaduse aluseks eelnõuna jõusolev põhiseadus. Kui sellist ettepanekut käsitleda väga range juriidilise loogika järgi, siis sellise otsusega tunnustatakse samas, et mingil hetkel kaotas või kaotab senine põhiseadus oma jõus oleku potentsiaali. Sellest loogikast lähtudes ei ole vaja olla originaalne, et jõuda järelduseni, et nimelt niisugusel viisil on võimalik, paradoksaalne küll, järjepidevuse katkemine ja pöördumine kolmanda vabariigi teele. Seda oleks otstarbekas tõepoolest enne otsustuste langetamist arvestada.

Teiseks, mis veel arutlusest tuleneb. Tõepoolest tuleb ühineda mitmel korral avaldatud arvamustega, et 1937.aasta põhiseaduse eranditult kõigi sätete rakendamine on võimatu ja paljude sätete rakendamine on raskendatud. Kui seda loogikat edasi arendada, siis me jõuaksime uue järelduseni, et 1937.aasta põhiseadust on käesoleva hetke ja lähema tuleviku arenguid arves-

tades võimalik rakendada osaliselt, n.-ö. natukene rakendada, teades ette, et 100%-line rakendamine ei kannu vilja. Eeltoodust järelduse tegemine, et ühe põhiseaduse osaline rakendamine on ise põhimõtteliselt selle sama põhiseaduse suhtes enapõhiseaduslik, on usutavasti üsna lihtne ja loogiline arutluse tulemus.

Kolmandaks on olukord paraku selline, et mingit täiendavat 1938.aasta põhiseaduse rakendamise akti ei ole otseselt vaja ja isegi mitte võimalik teha, kui me eeldame, et 1937.aasta põhiseadus on jõus. Paraku ei saaks sellist rakendamise akti teha ei Ülemnõukogu ega Eesti Kongress, ei koos ega eraldi sel ainsal põhjusel, et sellised võimustruktuurid, esinduskogud ja.-organid 1937.aasta põhiseaduses samuti puuduvad. Ja kui see on nii, siis oleks järelikult ka sellise akti vastuvõtmine ise 1937.aasta põhiseaduse suhtes mittepõhiseaduslik.

Meie arutlus võib viia mõttele, et tegemist on täieliku ummikseisuga. Omalt poolt tahaksin hajutada seda arusaamist, minu arvates tupikseisu ei ole. Ja paljuski sõltub olukorra lahendus sellest, millisena me mõistame õigusliku järjepidevuse ja riikliku kestvuse kontseptsiooni. Kui me asume seisukohale, et järjepidevuse ainsaks piisavaks kandjaks on kodanikkond, siis on sellega korrelatsioonis samavõrd aktsepteeritav seisukoht, et õigusaktid, sealhulgas ka põhiseadus, väljendavad küll järjepidevust, kuid ei ole selle järjepidevuse piisavaks kandjaks. Nii et lugegem järjepidevuse kandjaks kodanikkonda. Teiseks järjepidevuse kestvuse rahvusvaheliseks kinnituseks oli ja on anneksiooni mittetunnistamine enamiku maailma riikide poolt. Tunnistades järjepidevust n.-ö. substantiivsel tasandil, olemuslikul tasandil, kodanikkonna tasandil, ei saa keegi jätta ka seda kodanikkonda ilma võimalusest ja õigusest muuta jõusolevat põhiseadust. Seetõttu taandub diskussioon minu arvates sellele, millise projekti Põhiseaduslik Assamblee pakub välja põhiseaduse muutmiseks pädevale kogule, s.t. kodanikkonnale. Järelikult on aluseks võetav põhiseaduse eelnõu suunatud väljapakkumiseks kodanikkonnale, muutmaks 1938.aasta, 1937.aasta põhiseadust. Küsimus, millisel määral üks või teine eelnõu lähtub 1937.aasta põhiseadusest, on ekspertarvamuse küsimus, sel on Assamblee

otsustuse küsimus ja lõppkokkuvõttes paljuski hinnangute küsimus. Mulle tundub, et tähtsahelist vastavust nangunii olla ei saa, see ei sisaldu ka mitte üheski teile esitatud eelnõus. Palju olulisem on jõuda tõdemusele, milline esitatud eelnõudest vastab kõigepealt meie põhiseaduste õiguslik-poliitilisele traditsioonile, teiseks, meie oleviku ja tuleviku vajadustele ja kolmandaks kahtlemata nendele põhiseisukohtade muudatustele, mis 50 aasta jooksul maailma õiguspoliitikas on aset leidnud.

Ja lõpetuseks eelnenud arutelust. Meil on põhjust ja õigus tugineda 1937.aasta, rõhutan, jõusoleva põhiseaduse §-le 1 ja selle kaudu langetada ka otsus ühe või teise projekti aluseksvõtmise ning siis juba Assamblee poolt väljatöötatuna rahvahääletusele esitamise kohta.

Juhataja: Härra Raidla, ma väga vabandan segamise pärast, lõppsõna on kestnud 8,5 minutit. Kas on vaja jätkata?

J.Raidla: Ma palun 2 minutit.

Juhataja: Sellisel juhul on meil vaja juhatuslega otsustada, kas me pikendame kõigi jaoks lõppsõna aega 10 minutile.

Juhatus palub härra Raidlal 2 minutiga lõppsõna lõpetada ja loodame, et teised, kes soovivad lõppsõna, tulevad toime 7 minutiga.

J.Raidla: Ma vabandan. Lõppjärelalusena ma soovisin välja pakkuda tõsiasja, et erinormide mitterakendatavuse, raskes- ti rakendatavuse korral või sel juhul, kui need normid on vananenud, on normina kasutatav üldnorm, millele saab kontseptuaalselt tugineda 1937.aasta põhiseaduse muutmise eelnõu variantide väljatöötamisel. Lugupeetud Asswamblee liikmed, lubage teid tänada, et nõustusite kuulama nii pikka ettekannet kui ka isaliselt ettevalmistatud lõppsõna. Autorite grupi poolt soovime jõudu otsuse langetamisel ning kinnitame omalt poolt, et meie koostöö Põhiseadusliku Assambleega saab jätkuda vormis ja viisil, kuidas Assamblee seda vajalikuks peab. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu. Teisena laekus neljalt kolleegilt - härradelt Seppalt, Tartolt, Runnelilt ja proua Endrelt - ettepanek, millega nad esitasid projektina Eesti Vabariigi 1938.aasta põhiseaduse teksti. Kes neljast kolleegist soovib

kasutada lõppsõnaõigust? Härra Runnel, palun.

H.Runnel: Aulik juhataja, aulikud kolleegid! Kõige vähem kompetentsena puudutan ma neljast juriidilisest küsimustikust ainult mõnda hingeelulist aspekti. Me andsime kõik vande, kirjutasime alla, et me lähtume oma tegevuses südametunnistusest, ja kõigis projektides on sees ka südametunnistuse vabadus. Kuid ma nägin, et korjatakse allkirju meie südametunnistuse vabaduse ahistamiseks, see ei meeldinud meile kellelegi. Südametunnistuse sunnil me pidasime silmas põhiseaduslikku vaakumit, mis on olemas, ja sellepärast me esitasime projektina 1937.-1938.aasta põhiseaduse. Kui me oleme siiani rääkinud järjepidevusest ja kontinuiteedist, siis on küll väga kena öelda, et kõikidest kriisidest tuleb välja rahvas, kes on ka kõigis projektides nimetatud riigivõimu kandjaks. Kuid meid teeb murrelikuks see, et rahvast või kodanikkonda peame järjepideevust silmas pidades määratlema 1937.-1938.aasta põhiseaduse alusel, et me ei saa seda kõrvale jätta. Teine muremõte on, kui me ütleme ainult deklaratiivselt, et see vana põhiseadus ju kehtib. Aga kui ühelt põhiseaduselt teisele üle minnes kukuvad ajaloolisse auku kuriteod, mis on riigi ja rahva vastu toime pandud selle viimase 50 aasta jooksul, siis see teeb murelikuks. Sest on olemas lause, mis ütleb, et ei ole kuritegu ja ei ole karistust, kui ei ole seadust. Kui me läheme üle teisele, uuele põhiseadusele, siis me kardame, et mõnigi kuritegu, mis on eelmise konstitutsioonilise riigi ja elu vastu toime pandud, kukub ajaloolisse kuristikku. Näiteks on praegu silma ees võimalikud lepped KGB tegelastega, et nendele tagada muretu elu. Tähendab, ei ole apooriat selles, et 1937.aasta põhiseadus on ja seda ei saa rakendada. Küsimus on ökonoomsuses. Kui kõik põhiseaduse projektide koostajad jälgisid seda hoolega, on ebaloogiline vaielda, et 1937.aasta põhiseadust tervikuna ei saa aluseks võtta. See on ökonoomsuse küsimus. Ma tahaksin eriti tänada härra Saatpalu, kes oma sõnavõttus kõik need hingeelulised raskused väga selgelt ja puhtalt kokku võttis. Kui meie nelja jutt teid ei veena, palun veel kord, pöörduge selle poole. Ja lõpuks ma tahan avaldada teatud rõõmu, et kui me lähtusime südametunnistusest ja südametunnistuse vabadusest, kui me oleme näinud, et kogu Assamblee koosseis on teinud sellest

1937.-1938.aasta põhiseadusest omad südametunnistuse küsimused, siis me oleme isegi liikunud väga suure sammu edasi. Tänan.

Juhataja: Aitäh. Kolmandana esitas kolleeg Linnart Mäll hr. Ando Lepsi koostatud Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu. Kas hr. Leps või hr. Mäll soovib lõppsõna? Ma ei näe saalis hr. Lepsi. Palun, hr. Mäll.

L.Mäll: Ma ei soovi sõna.

Juhataja: Aitäh. Neljandana laekus Assamblee juhatusel hr. Jüri Adamsi koostatud projekt. Kas hr. Adams soovib lõppsõna? Palun.

J.Adams: Head kolleegid, kõigepealt üks lause selle siin juba korduvalt räägitud teema, 1938.a. põhiseaduse teksti hääletamise kohta. Minu jaoks on siin loogiline paradoks. Ma jagan täiesti hr. Runneli veendumust, et ükski kuritegu ei tohi jääda karistuseeta, kuid ma ei näe, et see oleks selle sihi saavutamise vahend. Mina kujutan ette, et see, mida me siin teeme, peaks olema 1938.a. põhiseaduse kaasajastamine. Kui kaasajastamine toimub sellesama kaasajastatava seaduse teksti muutumatul kujul esitamisega, siis minu jaoks taandub see küsimusele, et kaasajastada ei ole vaja. Sellisel juhul oleks vaja Assambleel laiali minna.

Nüüd, rääkides natukene töögruppide esitatud eelnõudest, ma olen väga tänulik kõigile kolleegidele, kes on teinud siin mitmesuguseid märkusi. Eriti head meelt teeb mulle täna hommikul professor Taageperalt saabunud väga pikk telefaksi tekst, mis sisaldab 10 väga olulist täpsustust, mida ma loodan juhul, kui peaks aluseks võetama meie töörühma tekst, juba lähematel päevadel laiali jagada, need on nii olulised. Olen püüdnud jälgida tehtud kriitikat. Mul on eriti hea meel tõdeda, et valdav osa kriitikat on olnud suunatud sellele, et põhiseaduse projektist on puudu üks või teine asi. See puudutab eriti hr. Rebase mitmesuguseid märkusi, mis minu arvates on ülivajalikud. Ma peaaegu ei kohanudki sellist kriitikat, kus oleks öeldud, et üks või teine osa selles projektis on mittevajalik või kõlbmatu. Selle eest tänan väga! Oli võib-olla kaks olulisemat järeldust. Üks on kohalike omavalitsuste teema. Ma jagaksin siin Kalle Jürgensoni seisukohta, et ilmselt on Eesti ühiskonnas kohaliku

omavalitsuse käsitlemisel praegu nii erinevad arusaamised, et ainuke võimalus põhiseaduses seda küsimust lahendada on lühendada vastav peatükk sellise miinimumini, millega absoluutselt kõik on nõus. Ja ülejäänud jätta juba edasise poliitilise arengu ja seadusloome hooleks. Ma kordan üle: selle peatüki koostamisel oli aluseks umbes kümnekonna siin saalis viibija vestlusring, aga ka seal ei olnud ühest arvamust, aluseks sai võetud nii-ütelda domineeriv arvamus.

Teine oluline kriitika seisnes võib-olla hr. Rätsepa sõnavõttus, kes ei pidanud võimalikuks, et õiguskantsleri funktsioonides oleks midagi taolist, nagu on Rootsis. Ma olem sellega täiesti nõus, aga mulle teeb eriti heameelt see, et ta ei eitanud sellise institutsiooni vajadust üldse ega ka vajadust fikseerida see põhiseaduse projektis.

Vardo Rumessen tsiteeris täna mu esinemist ühes toimkonnas ja see on vahest suurepärase näide sellest, kuidas kontekstist väljavõetud laused omandavad absoluutselt erineva tähenduse. Tähendab, kui mulle esitati küsimus, kas põhiküsimustes on võimalik ühitada minu töörühma eelnõu ja Raidla töörühma eelnõu, siis ma vastasin eitavalt. Ja ma jään selle juurde, sest need lähtuvad kahest eri alusest. Üks näeb ette parlamentaarset korda, teine presidentaalset korda. Sõna "riigipea" all mõistavad kõik täiesti erinevat asja. Üks mõistab riigipea all inimest või ametnikku, kes juhib täidesaatvat võimu, ja teine mõistab riigipea all ametnikku, kes ei juhi riigi täidesaatvat võimu. Need kaks asja ei saa korruga koos olla. Saab olla kas üks või teine, aga mitte mõlemad korruga.

Tahaksin rõhutada, et kuigi siin on meil täiesti üksteist välistav lahknevus, ei ole lahknevusi mitmetes muudes punktides. Ma ei ole kunagi väitnud, et mina ei saa mõne konkreetse inimese või eksperdiga koostööd teha. Ma loodan, et ma siiski saan seda teha.

Minnes veel selle põhiküsimuse juurde, ma tahan öelda, et riigipea, presidendi või riigivanema all me mõistame kardinaalselt erinevaid asju. Ja siit ka vastused küsimusele, kes neid peab asendama, kas asepresident, peaminister või Riigikogu juhataja. Kui riigipea või president on riigi täidesaatva võimu

juhataja, siis peab tal olema kindlasti väga võimas asendaja. See on lahendatud maailmas väga mitut moodi. Ameerika Ühendriikides on see asepresident, mitmetes teistes sama tüüpi riikides on see peaminister. Seal on mindud tegelikult kompromissile, et president ei juhata otseselt valitsuskabinetti, koosolekuid. Temal on nagu abiline või parem käsi peaministri nime all, kes seda teeb. Ja sellisel juhul on muidugi võimalikud paradoksid, nagu näiteks praegu Prantsusmaal, et tegelikult peaminister ja riigipea on poliitilised vastased. Kui minnakse seda tüüpi riigipea teed, siis on kahtlemata vaja asepresidenti või peaministrit, ühte neist kahest. Kui minnakse teist teed, siis jääb asendajaks Riigikogu juhataja. Sama küsimus taandub riigipea valimisele. Kui põhiseadus näeb ette riigipea, kes on riigi täidesaatva võimu juht, siis on ainuke võimalus, et ta valitakse otsesel rahvahääletusel. Kui nähakse ette hoopis teistmoodi, siis miks mitte ka rahvahääletuse teel, see on üldrahvalikel valimistel. See on täiesti võimalik, kuigi ma ei tea maailmas ühtegi pretsedenti. Aga on ka teised võimalused, näiteks valijameeste kogu ja riigikogu poolt.

Need on minu arvates alaküsimused, mida me ei saa käsitleda lahus sõnale "riigipea" antud tähendusest. Ja ma arvan, et hääletamine, mis meil täna ees seisab, taandubki osaliselt sellele, millise võimumahuga riigipead me tahame. Kas me tahame presidentaalset või parlamentaarset korda.

Mina isiklikult kutsun ilma erilise tagasihoidlikkuseta üles hääletama oma töögrupi eelnõu poolt. Ja põhjendus on selles, et eesti rahvas on oma põhiseaduste ajaloo proovinud ühte äärmust, 1937.aasta põhiseadusega ta proovis teist äärmust ning nüüd oleks meil aeg proovida kuldset keskteed nende vahel. Tänan.

Juhataja: Suur tänu, hr. Adams. Viienda ja viimase projekti esitas hr. Kalle Kulbok. Pakume ka temale lõppsõnaks kuni 7 minutit. Palun, hr. Kulbok.

K. Kulbok: Lugupeetud juhaturus, lugupeetud Põhiseaduslik Assamblee! Mitmed Assamblee liikmed, kes Peet Kase esitatud eelnõu läbi on lugenud, on öelnud, et kui seda ei oleks koostanud rojalist ja kui mitmed muud mängud ei oleks olulisemad, siis võiks see isegi edasise töö aluseks olla.

Nüüd on see a priori kõrvale jäänud ja paraku ka mitmel Assamblee liikmel isegi läbi lugemata. Kui te mäletate, siis nädal tagasi tegin siitsamast kõnetoolist ettepaneku, et te esitaksite küsimusi ja ma kommenteeriksin alles pärast seda, kui te olete eelnõuga tutvunud, see on täna. Juhatus ei pidanud seda oluliseks. Nõnda ei olnud mul ka võimalik vastata Kalle Jürgensonile või õigem oleks öelda, et ma sain talle anda ammendava vastuse nurga taga. Ja seoses sellega on mul ettepanek Peet Kasele - kahjuks Peet Kask ei ole siin -, et ta kaaluks oma poolt esitatud eelnõu tagasivõtmist. Siis oleks võimalik, kui aeg nii kaugel on, see korralikult välja töötada kuningriigi põhiseaduseks kuningriiklikul assambleel või kuningriigi põhiseaduse assambleel. Küll aga pean ma oluliseks, et te ei langetaks otsuse, kas te valite presidentiaalse süsteemi või parlamentaarse süsteemi. Meeldetuletuseks 1927.a. õigusteaduse päeval Konstantin Pätsi poolt öeldu. Konstantin Päts nimetas Riigikogu sajapealiseks monarhiks, kelle eest suudab eesti rahvast kaitsta vaid demokraatlik president. Kuidas ta seda tegi, mäletate ise.

Ja veel. Siin räägiti kolmanda vabariigi teest. Tõepoolest, kui te hääletate selle poolt, et taastada või taasjõustada Eesti Vabariigi kolmas põhiseadus, see on 1938.a. põhiseadus, siis te valite kolmanda vabariigi tee. Juhul, kui te töötate välja uue, neljanda põhiseaduse, siis on see neljanda vabariigi tee. Või kui rahvas siiski otsustab luua kuningriigi, siis on see esimene kuningriik. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, hr. Kulbok, te olete ka ainus, kes teenis välja Põhiseadusliku Assamblee aplausi.

Me oleme jõudnud päevakorras teise punktini. Juhatus otsustas nii, et enne teist päevakorrapunkti teeme poole tunnilise vaheaja. Enne, kui te lähete vaheajale, ma soovin meelde tuletada neid reglemendi paragrahve, mis reguleerivad meie tööd teises päevakorrapunktis. Ma palun, et te võtaksite ette reglemendi §7 "Otsustamise kord". Selle paragrahvi 2.lõikes esitatakse kolm staadiumi, kuidas toimub esitatud projektide hulgast selle valimine, mis võetakse aluseks. Esiteks pannakse konkureerima kõik esitatud eelnõud ja seda tehakse nende esitamise

järjekorras. Projektid on esitatud samas järjekorras, nagu ma pakkusin sõna nende autoritele.

Teiseks peetakse nii mitu hääletusvormi, kui palju on tulnud projekte, selleks et igas hääletusvormis langeks välja eelmise vooru kõige vähem poolthääli kogunud projekt.

Sellest teisest etapist on võimalik teha ainult üks järeldus. Meie hääletamisel on olulised vaid poolthääled. Mitte mingit tähendust ei oma see, kui te hääletate vastu, jääte erapooletuks või ei võta hääletusest osa. Konkurss toimub ainult poolthääle alusel. Ja kolmas, viimane staadium. Lihthäälteenamusega võetakse üks projektidest aluseks. Lihthäälteenamuse mõiste annab sama paragrahvi 5.lõige. Lihthäälteenamus on see, kui ettepanek läheb läbi seetõttu, et ta kogub enam poolt- kui vastuhääli. Selline on põhikord, mille alusel läbitakse meie päevakorra teine punkt, hääletamine.

Algaval vaheajal peab juhatus nõu, kas ja millisel kombel on võimalik kasutada neid projekte ja ettepanekuid, mis on juhatusesele esitatud teise päevakorrapunkti kohta. Täna teid. Pool tundi vaheaega. Me kohtume uuesti kell 16.40.

V a h e a e g

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, vaheajaks ette nähtud aeg on lõppenud. Lugupeetud kolleegid, palun võtke istet. Kohaloleku kontroll. Kohal on 49 assambleeliiget. Mul on proua Laidole palve: palun võtke arvutist välja nimekiri ja kontrollige, kas kõik need inimesed on tõepoolest saalis, kes on registreeritud kohalolevatena. Meil seisavad ees väga tõsised hääletamised ja seetõttu peab juhatus sellist kontrolli vajalikuks. Vaheajal pöördus minu poole härra Käbin, kes soovis esitada ühe protestyi. Palun.

T.Käbin: Lugupeetud juhataja, lugupeetud Assamblee liikmed! Ma olen sunnitud tegema lühikese repliigi seoses härra Adamsi lõppsõnaga, kus ta nimetas, et valik on presidentaalse ja parlamentaarse süsteemi vahel ja ühel juhul on president täitevvõimu eesotsas. Piisab vaid sellest, et lugeda Raida töögrupi koostatud projekti. President ei ole täitevvõimu

eesotsas, ta on pigem arbiteri rollis. Ja on ekslik väide, et tööprotsessis seda projekti muuta ei saa. Kõiki projekte saab muuta ja täiendada.

Juhataja: Tänan, härra Käbin. Äsja laekus juhatusesele järgmine teadaanne: "Võtan enne hääletamist tagasi Kalle Kulboki eelnõu. Peet Kask." Kuna reglemendis ei ole ette nähtud protseduuri, kuidas toimub eelnõude tagasivõtmine, siis kuulub sellise küsimuse otsustamine juhatuse pädevusse. Juhatuse otsusel on jäänud konkureerima 4 põhiseaduse eelnõu, seega on Peet Kase ja Kalle Kulboki taotlus rahuldatud.

Põhiseadusliku Assamblee juhatusesele on laekunud 9 kolleregilt taotlus. Sisu on järgmine: "Teeme ettepaneku lisada Põhiseadusliku Assamblee reglemendi §7 p.1 järgmine lause: "Eesti Vabariigi põhiseadust puudutavates küsimustes on otsustav hääleõigus ainult Eesti Vabariigi kodanikel, kusjuures teiste riikidekodanikel, kes on valitud Põhiseadusliku Assamblee liikmeks, on nõuandev hääleõigus.""

Esitatud ettepanek on vastuolus Ülemnõukogu otsusega k.a. 9.septembrist "Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee valimistulemuste kinnitamise kohta". Seetõttu pole võimalik seda ettepanekut rahuldada ega isegi hääletamisele panna.

Põhiseaduslikule Assambleele on laekunud 40 kolleegilt järgmine kiri:"Oleme veendunud, et Eesti Vabariigi 1937.aasta põhiseadus kehtib jätkuvalt. Eestimaa põhiseaduse hääletamine Põhiseadusliku Assamblee ühe eelnõuna paneb meid väga kummalisse olukorda. Selline hääletamine on kahtlemata sisuliselt usaldushääletuse küsimus, kas see põhiseadus üldse kehtib, aga Põhiseadusliku Assamblee liikmed ei ole pädevad otsustama põhiseaduse kehtivuse üle.

Teisest küljest tõstatab see sama hääletamine küsimuse, kas kehtiv põhiseadus üldse vajab kaasajastamist. See aga paneb kahtluse alla Põhiseadusliku Assamblee töö vajaduse. Oleme seisukohal, et kehtiva põhiseaduse tekst ei saa olla teiste eelnõudega samaväärseks hääletusobjektiks. Seepärast, kui selline hääletamine siiski toimub, oleme otsustanud mitte kaasa hääletada kehtiva põhiseaduse teksti suhtyes ja kutsume üles ka kõiki teisi Assamblee liikmeid meiega selles ühinema." Järgnevad 40 kolleegi

allkirjad.

Nagu ma teid informeerisin, on juhatusel laekunud ka üks otsuseprojekt, mis on suunatud sama küsimuse lahendamisele, millele osutavad 40 kolleegi. Sama otsuseprojekti alusel on mitmed Assamblee liikmed teinud kas antud otsuseprojektile parandus-täiendusettepanekuid või esitanud omapoolseid ettepanekuid tekkinud probleemi lahendamiseks. Vaheajal pidas juhatus nõu ja teeb Assambleele ettepaneku esmalt hääletada teile välja jagatud otsuseprojekti, milles on kaks punkti. Juhatus teeb vaid ettepaneku vormistada otsuseprojekt selliselt, et nii esimene kui teine punkt on liidetud ja tekst oleks järgmine: "Lähtudes sellest, et Eesti Vabariigi 1938.aastal kehtestatud põhiseadus on endiselt jõus, kuid ei toimi, on vajalik esitada Eesti Vabariigi kodanikkonnale hääletamiseks Eesti Vabariigi 1938.aasta põhiseaduse alusel koostatud uue põhiseaduse projekt." Otsuseprojekti on esitanud 6 kolleegi. Kas kõik 6 kolleegi aktsepteerivad juhatuse pakutud muudatust või me hääletame varianti, mis on kirjalikult välja jagatud? Kas kolleegil on vaja pidada nõu või protesteerib keegi nendest sellise teksti vastu, nagu ma juhatuse ettepaneku alusel ette lugesin. Palun, kolleegid Seppa, Korrovits, Rumessen, Adams, Niitsoo ja Erm, kas keegi protesteerib? Ei. Härra Kama on tellinud sõna. Kas härra Kama soovib sõna enne, kui pannakse hääletusele otsuseprojekt sellisel kujul, nagu ma ette lugesin. Jah. Härra Kama, kohalt sõnavõtt on 2 minutit.

K.Kama: Lugupeetud Assamblee! Me oleme komplitseeritud olukorras, millest on vaja viisakalt välja tulla. Nii nagu ütles oma sõnavõttus üks neljast 1938.aasta põhiseaduse esitajast härra Tarto ja nii nagu ma pärast vaheajal konsulteerisin 4 isikuga, kes on esitanud eelnõuna 1938.aasta põhiseaduse, ei rahulda neid kedagi taolise otsuse vastuvõtmine. Otsuse vastuvõtmine praegu ükskõik millisel kujul, kas koos redaktsiooniga või ilma, ei võta meil päevakorrast maha probleemi, et me peame ikkagi hakkama hääletama 1938.aasta põhiseadust ühe võimaliku algtekstina. Küll aga väitsid need projekti esitajad, et kui Põhiseaduslik Assamblee otsustab eraldi otsusena mitte käsitleda 1938.aasta põhiseadust ühe võimaliku variandina, siis nad seda otsust ei

protesti. See sisaldub ka minu poolt kirjalikult esitatud ettepanekus. Mul on praegu küsimus härra Antoniler: kas on mõtet hakata seda otsust hääletama, kui see meie probleemi niikuinii ei lahenda?

Juhataja: Juhatusel on ettepanek lahendada keerukas probleem mitmeastmeliselt. Esimese astmena tuleb vaadelda 6 kolleegi projekti hääletamist ja teise astmena seda põhimõtet, mida Assambleele tutvustas härra Kama. Sõna on palunud härra Tarto, palun, 2 minutit.

E.Tarto: Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin juhtida samuti veel kord tähelepanu sellele, et otsus, millest me praegu räägime ja kus me kaks punkti kokku viime, ei muuda mitte midagi meie poolt tõstatatud küsimuses. Te lihtsalt panete meid väga raskesse olukorda. Me oleme nende kahe punkti poolt, ükskõik kas need on kirjutatud kokku või lahku. Meid rahuldaks niisugune asi, kui Põhiseaduslik Assamblee hääletaks selgesõnaliselt läbi, et meie eelnõu ei võeta konkursile. Kui selline hääletus toimub, siis sellise otsuse vastu me ei protesti. Aga see peab olema eraldi selge hääletus, mitte segamini selle otsusega. Me keegi ei ole niimoodi nõus.

Juhataja: Härra Tarto, juhatus eestpanek arvestab teie seisukohta täiesti. Proua Aaskivi, palun.

Ü.Aaskivi: Lugupeetud juhataja, ma olen täiesti nõus, et selliselt on otsuse tekst märksa korrektsem kui esimene variant, mis te ette lugesite. Kuid ometi jääb üks probleem, mida on ka võimalik lahendada, ma tean, et proua Lauristin oma ettepanekus püüdis seda teha. Nimelt jääb siis meie otsuse puhul tõlgendamisvõimalus, et on vaja ikkagi mingit uut eelnõu, mis lähtub sellest esitatud eelnõust, 1938.aasta põhiseadusest. Sinna tuleks veel lisada lause, mis sisaldab mõtte, et kõik praegused Assambleele esitatud eelnõud ongi lähtunud 1938.aasta põhiseadusest. Täna.

Juhataja: Härra Lauri Vahtre, Palun. Luban siiski endale ühe repliigi. Pärast härra Talve sõnavõttu peab juhatus nõu sõnavõttude lõpetamise üle. Kas härra Talve loobus? Härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Austatud kolleegid! Need 4 kolleegi, kes

esitasid 1938.aasta põhiseaduse kui ühe eelnõu, panevad meid raskesse olukorda, mitte ainult juhatus, vaid ka Assamblee liikmeid. Juhatusel on absoluutselt võimatu aru saada, mida 4 allakirjutanut siis taotleavad. Nad esitasid 1938.aasta põhiseaduse üheks eelnõuks ja praegu, nagu ma aru saa, on nende palavaim soov, et Assamblee keelduks seda tunnistamast eelnõuks. Sellisel juhul oleks lihtsam see tagasi võtta.

Juhataja: Tänan. Härra Talve, palun.

J.-K.Talve: Eriti keeruliseks teeb selle otsuse vastuvõtmise see, et mina isiklikult kahtlen, kas 1938.aasta põhiseadus kehtib, nii et olen selle punkti vastu. Aga teisest küljest ma olen täiesti nõus, et 1938.aasta põhiseaduse alusel koostatakse uus põhiseadus. Ma ei tea, kuidas hääletada.

Juhataja: Tänan. Juhatus asus seisukohale, et vaja on sõnavõtte piirata. Kuulame siiski ära härra Salumi lootuses, et rohkem sõnavõtte ei ole. Palun, härra Salum.

V.Salum: Ma toon piltliku näite. Kui on tegemist maja restaureerimisega, siis me ei saa restaureerimise projektina kasutada maja ehitamise projekti. Nii et 1938.aasta põhiseadus on kõigi eelnõude aluseks, ja seda ei saa samastada restaureerimise projektiga.

Juhataja: Härra Seppa, kas on väga vaja veel midagi lisada? Palun.

Ü.Seppa: Lugupeetud kolleegid! Meie palavaimaks sooviks ei ole sugugi see, et meie eelnõu lükataks tagasi. Me tahaksime, et hääletataks, kas seda võtta eelnõuks või mitte. Kui otsustatakse, et seda ei võeta eelnõuks, me oleme sellega rahul. Ja sellega minu arust on küsimus lahendatud. Võib olla hääletatakse siiski, et see võtta eelnõuks, ma ei tea. Ma ei eelda seda, et otsus tuleb negatiivne. Tänan.

Juhataja: Suur tänu. Juhatus paneb hääletamisele Põhiseadusliku Assamblee otsuse projekti, mille on esitanud härra Seppa, Korrovits, Rumessen, Adams, Niitsoo ja Erm järgmisel kujul: "Lähtudes sellest, et Eesti Vabariigi 1938.aasta kehtestatud põhiseadus on endiselt jõus, kuid ei toimi, on vajalik esitada Eesti Vabariigi kodanikkonnale hääletamiseks Eesti Vabariigi 1938.aasta põhiseaduse alusel koostatud uue

põhiseaduse eelnõu." Hääletame. Poolt 33, 4 vastu. Otsus on vastu võetud.

Pärast kohaloleku kontrolli on meie andmetel tulnud saali härra Korrovits. Härra Korrovits, teie pult ei töötanud, olge kena, palun registreerige end kohalolijaks. Kena, tänan.

Me asume tähtsate hääletusvoorude juurde, kas kõik on ennast registreerinud kohalolijaks? Juhin tähelepanu, et kellel pult ei tööta, selle hääl arvesse ei lähe.

Proua Laido tehtud kontroll näitab, et kohalolijatena on registreeritud tööpoolest ainult need, kes on saalis. Et kontrollida veel kord meie valmisolekut hääletamiseks, palun viia läbi uus kohaloleku kontroll. Kohal on 49 Assamblee liiget. Me alustame teises päevakorrapunktis hääletusvoorude läbiviimist. Kas kõigil kolleegidel on selge, kuidas toimub konkurss esitatud projektide vahel? Kõigil on selge. Mul on palve, et proua Sirje Endre ning härrad Ülo Seppa, Enn Tarto ja Hando Runnel väljendaksid oma seisukohta, kas nad soovivad algavas hääletusvoorus, et nende tehtud ettepanek, milles nad esitasid 1938.aasta põhiseaduse teksti, oleks hääletamisel. Kas te soovite omavahel nõu pidada? Jah, palun tehke seda saalis, me ei hakka eraldi vaheaega tegema. Palun saalist mitte lahkuda. Härra Seppa, milline on otsus?

Ü.Seppa: Me palume panna hääletusele.

Juhataja: Tänan. Juhatus poolt on märkus, härra Vahtre, palun.

L.Vahtre: Me ei saa seda hääletusele panna, sest esitatud projektide kohta ei ole ette nähtud menetlust, et Põhiseaduslik Assamblee otsustab, kas see lastakse konkursile või mitte. Selles on küsimus. Kui te soovisite seda, et ta läheb konkursile, siis palun vabandust, ma sain aru, nagu te soovisite, et me hääletame selle veel läbi.

Juhataja: Märkus ei osutunud valelikuks. Assamblee liikmed ja juhatus saavad teineteisest õigesti aru. Kas härra Kama soovib enne hääletamist midagi lisada?

K.Kama: Ma ikkagi palun, et enne, kui me asume konkursi juurde, pandaks eraldi hääletusele küsimus, kas lugeda see 1938.aasta põhiseadus üheks eelnõuks või mitte, nii nagu ma olen

ka kirjalikult esitanud.

Juhataja: Selle küsimuse vaatas juhatus läbi eilsel istungil ja ka tänasel koosolekul. Juhatusel ei ole võimalik teha Assambleele sellist ettepanekut, et üks esitatud eelnõudest ei konkureeri. Selle küsimuse lahendamiseks andis juhatus autoritele võimaluse, kuid autorid ei pidanud võimalikuks seda kasutada.

Asume hääletamisele. Palun tähelepanu!

Esimesena laekus hr. Raidla ja kollektiivi poolt koostatud põhiseaduse projekt. Panen selle konkureerivana hääletamisele. Hääletame. Täna teid. 25 poolthäält.

Teisena laekus kolleegide Seppa, Tarto, Endre ja Runneli ettepanek, milles nad esitasid eelnõuna 1938.a. põhiseaduse teksti. Panen kolleegide Seppa, Tarto, Endre ja Runneli poolt esitatud projekti hääletamisele. Loevad ainult poolthääled. Hääletame. Täna teid. Poolt 4 häält.

Kolmandana laekus hr. Linnart Mälli kaudu hr. Ando Lepsi poolt koostatud põhiseaduse projekt. Panen selle hääletusele. Jälle loevad ainult poolthääled. Hääletame. Projekti poolt on 1 hääl.

Neljanda ja viimase projektina panen hääletamisele hr. Jüri Adamsi ning autorite kollektiivi koostatud ja esitatud põhiseaduse projekti. Jälle loevad ainult poolthääled. Palun hääletame. Nimetatud projekt kogus 29 poolthäält.

Esimese etapi tulemus on selline: niinimetatud hr. Raidla projekt kogus 25 häält, nelja kolleegi - Seppa, Tarto, Endre ja Runneli - poolt esitatud ettepanek 4 häält, Mälli poolt esitatud Lepsi projekt sai 1 hääl ja niinimetatud hr. Adamsi projekt 29 häält.

Vastavalt reglemendile langeb välja projekt, mis kogus vähim häáli. Selleks on hr. Linnart Mälli poolt esitatud Ando Lepsi projekt.

Teises voorus jäävad konkureerima kolm projekti. Need on hr. Raidla koostatud projekt, 4 kolleegi - Seppa, Tarto, Endre ja Runneli - koostatud projekt ja hr. Adamsi koostatud projekt.

Järgnevates voorudes esitatakse nimetatud projektid lähtudes selles, milline on kogutud häälte pingerida eelmises

voorus. Seetõttu ma panen esimesena hääletamisele enim hääli kogunud projekti, nn. hr. Adamsi projekt. Esimesena on hääletusel Jüri Adamsi koostatud ja esitatud projekt. Hääletame, palun. Nimetatud projekt kogus 29 häält.

Teisena esitan hääletamisele nn. Raidla projekt, mis kogus eelmises voorus 25 häält. Hääletame. Teises voorus kogus nimetatud projekt 26 häält.

Kolmas ja viimane projekt selles hääletusvoorus on kolleegide Seppa, Tarto, Endre ja Runneli projekt, 1938.a. põhiseaduse tekst. Panen selle projekti hääletamisele. Nimetatud projekt kogus 6 poolthäält.

Teises voorus langeb välja vähim hääli kogunud projekt ja see on kolleegide Seppa, Tarto, Endre ja Runneli esitatud 1938.a. põhiseaduse tekst.

Kolmandasse vooru on konkureerima jäänud kaks projekti. Esimesena panen veelkord hääletamisele hr. Jüri Adamsi ja autorite kollektiivi koostatud ja esitatud põhiseaduse eelnõu. Hääletame. Kolmandas voorus kogus nimetatud projekt 29 poolthäält nagu teises ja esimeses vooruski.

Teisena ja viimasena panen hääletamisele hr. Jüri Raidla ja autorite kollektiivi seaduseelnõu. Palun hääletame. Antud projekt kogus 22 poolthäält.

Vastavalt reglemendile jääb meil varuda kannatust, sest ees on kõige tähtsam hääletus. Nimelt tuleb meil otsustada see, kas on võimalik võtta aluseks hr. Jüri Adamsi ja autorite kollektiivi koostatud ja esitatud projekt, mis võitis konkursi. Selleks, et nimetatud projekti saaks võtta aluseks, peab ta koguma enam poolt- kui vastuhääli. Panen hääletamisele võtta hr. Jüri Adamsi ja autorite kollektiivi koostatud põhiseaduse eelnõu meie töös aluseks. Hääletame.

37 poolthääle ja vastuhäälega on Põhiseaduslik Assamblee teinud otsuse võtta edasise töö aluseks Jüri Adamsi ja autorite kollektiivi koostatud ja Assamblee esitatud põhiseaduse eelnõu. (Aplaus).

Kallid kolleegid! Palun veel teie tähelepanu! Assamblee tänase istungi päevakord on külla ammendatud, kuid on mõned teadaanded.

Kõigepealt soovib juhatus panna kõigile toimkondadele südamele, et me oleme jõudnud Assamblee töös uude etappi. Vaja on ette valmistada aluseks võetud põhiseaduse eelnõu esimene lugemine. Juhin teie tähelepanu Assamblee reglemendi 6 lõikele 2. Kui üks põhiseaduse eelnõu on Põhiseaduslikus Assamblees aluseks võetud, siis esitatakse muudatusettepanekud vastava teema toimkonna esimehele. Ma palun kõigil toimida vastavalt meie reglemendile.

Lõige 3. Muudatusettepanekud arutatakse esmalt läbi teematoimkonnas, kus langetatakse ka otsus ettepaneku suhtes. Teematoimkonna otsust võib apelleerida täiskogus vastava teema toimkonna aruande arutamisel. Palun ka seda sätet edasises töös arvestada.

Me leppisime kokku nii, et kõigil teematoimkondadel tuleb valmis olla nädala pärast esimeseks lugemiseks. Me pakume kõigile teematoimkondade juhtidele organisatsioonilistes küsimustes veel sõna. Hr. Hallaste.

I.Hallaste: Lugupeetud juhataja, ma palun kõigil kolmanda toimkonna liikmetel, kes tegelevad riigikogu ja valitsuse ning riigieelarve küsimustega, koguneda kohe pärast istungi lõppu meie tööruumi, s.o. 111. tuppa. Aitäh.

Juhataja: Hr. Jürgenson.

K.Jürgenson: Ma paluks VII, omavalitsuse küsimustega tegeleval toimkonnal koguneda, nii nagu me kokku leppisime, homme hommikul kell 10 meie tööruumi. Aitäh.

Juhataja: Hr. Rumessen.

V.Rumessen: Lugupeetud II toimkonna liikmed, nagu me oleme rääkinud, koguneme homme kell 10 kokkulepitud ruumi, kus me oleme seni töötanud. Meile tuleb kaks eksperti ja ma paluksin kõigil kohal olla.

Juhataja: Hr. Kask.

P.Kask: Lugupeetud IV toimkonna liikmed, homme kell 10 ruumis 155. Paluksin valmis olla juba muudatusettepanekutega. Täna.

Juhataja: Hr. Tarto.

E.Tarto: Palun koguneda homme kell 10 riigikaitse

toimkonna tuppa, praegu kohe aga tulla lühikeseks nūpidamiseks tagumise ukse juurde sinna koridiro.

Juhataja: Hr. Salum.

V.Salum: I toimkonnal palun koguneda homme kell 10, aga praegu palun hetkeks kohvikusse või kohviku ukse taha.

Juhataja: Hr. Rätsep.

J.Rätsep: Austatud VI toimkond, mul on palve, nagu oleme kokku leppinud, tulla homme kell 11 kas eetikakomisjoni või looduskaitsekomisjoni tuppa. Ülejäänud kolleegidele on mul palve tuua kell 11 tuppa 257 esimesed parandusettapanekud kohtu küsimustes.

Juhataja: Aitäh. Enne kui lõpetame, veel üks teadaanne. Hr. Tarto, hr. Rumessen, hr. Kask ja hr. Hallaste, palun teid 2 minutiks minu juurde! Assamblee istung on lõppenud. Kohtume nädala pärast!